

TEKSTİL SEKTÖRÜNDE SURİYELİ ÇOCUK EMEĞİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ*

SYRIAN CHILD LABOR IN TEXTILE SECTOR: CASE OF ISTANBUL

Sevgi Ceren LORTOĞLU** 
Miriş Meryem KURTULMUŞ*** 

Özet

Günümüz kapitalizmde yetişkin işsizliğindeki artış, yetişkinlerin geçimlik ücret bile elde edememesi, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, göçmen emeğindeki artış ile birlikte çocuk işçiliği de artmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde sermaye çocuk emeğine daha çok yönelmekte ve ucuz, güvencesiz ve 'uysal' emek olan çocuk emeği özellikle de göçmen çocuk emeği işverenlerin tercihi olmaktadır. Göçmen çocuklar, kayıt dışı çalışma ve çocuk işçiliğinin yaygın olduğu Türkiye'de de emek piyasasına yoğun bir şekilde dahil olmakta ve en kötü koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Bu çalışma, uluslararası göçün önemli bir boyutu olan göçmen çocuk istihdamını Türkiye'de tekstil sektöründe çalışan Suriyeli çocuk işçiler bağlamında ele almaktadır. Suriyeli çocuk işçilerin yaşam ve çalışma koşulları İstanbul Çağlayan'da tekstil sektöründe çalışan 12 Suriyeli çocuk ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde çocukların gözünden ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu süreçte çocukların katılımı ile yapılan araştırmalarda gözetilecek etik kurallar hassasiyetle takip edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen çocuk istihdamı, tekstil sektörü, çocuk emeği
JEL Sınıflandırması: J13, J15, J61

Abstract

In contemporary capitalism, child labour increases with the expansion in adult unemployment, the inability of adults to earn a living wage, the prevalence of the informal economy, and the increase in

* Bu çalışma Sevgi Ceren Lortoğlu'nun Dr. Miriş Meryem Kurtulmuş danışmanlığında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Ekim 2019'da tamamlanan Yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Lortoğlu C. (2019). Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emeği: İstanbul Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından incelenerek etik olarak uygun olduğu onaylanmıştır. Öncelikle bizlerle görüşmeyi kabul eden ve 12 saatlik iş günü sonunda bize zaman ayıran göçmen çocuklara çok teşekkür ederiz. Ayrıca tez izleme komitesinde yer alan Doç.Dr. Emel Coşkun ve Doç.Dr. Selmin Kaşka'ya eleştiri ve önerilerinden dolayı teşekkür ederiz.

** E-Mail: cerenlordoglu.cll@gmail.com

*** Dr. Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğretim Üyesi, E-Mail: mkiroglu@marmara.edu.tr, mirismeryem@yahoo.com

migrant labour. Especially in times of economic crisis, capital tends towards child labour and especially immigrant child labour, which is cheap, precarious and 'docile', is preferred by employers. Immigrant children participate in the Turkish labour market in which informal employment and child labour already common and are forced to work in the worst conditions. This study examines the immigrant child employment as an important dimension of international migration. The living and working conditions of Syrian child workers are tried to reveal through the eyes of these children within the framework of the findings obtained from semi-structured face-to-face interviews with 12 Syrian children working in the textile industry in Istanbul Çağlayan. In this process, the ethical rules in the research conducted with the participation of children have been followed carefully.

Keywords: Migrant child employment, textile sector, child labour

JEL Classification: J13, J15, J61

1. Giriş

İnsanlığın varoluşundan beri devam eden göç olgusu insanların çeşitli sebepler ile yaşadıkları yerden bir başka yere gitmeleri olarak tanımlanmaktadır¹. Ekonomik, siyasi, askeri, dinsel ve çevresel nedenlerden dolayı insanlar daima göç etmişlerdir. Alman ekonomist August Lösch, dünyadaki varlığımızın zamanını bizim seçme şansımızın olmadığını fakat dünyadaki yerimizi seçmekte serbest olduğumuzu, doğru yeri seçmemizin ise bize başarılı ve mutlu bir yaşamın kapılarını araladığını düşünmektedir². Fakat gerçeklik ne yazık ki tam olarak böyle değildir. Çünkü göçler tarihsel olarak çoğu kez kıtlık, savaş, işsizlik, mülksüzleştirme gibi nedenlere bağlı zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır,³ kendi isteği, iradesi, tercihi gibi ayrımlar yapılarak “gönüllü” olarak tanımlanan göçler olsa da iradenin sınırını belirlemek zordur.^{4,5}

Günümüzdeki insan hareketliliği devletlerin sıkı, caydırıcı politikalarına rağmen hızlı ve çeşitli bir biçimde ilerlemektedir. Kısıtlamalar ve düzenlemeler göç akışına engel olmamakta erkek, kadın ve çocuklar göç yollarına düşerek yasadışı yollar ile hedeflenen ülkelere giriş yapmaya

1 Lee göçü; “genel olarak yaşanan yerin kalıcı ya da yarı kalıcı olarak değiştirilmesi” şeklinde tanımlamıştır. Lee, E. S. (1969). A Theory of Migration, Migration, (Der) J.A. Jackson, Great Britain: Cambridge University Press, 283-297, s.285. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM) ise göç kavramını en geniş anlamıyla; “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” olarak tanımlamaktadır.

2 Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.7

3 Gün, S. (2017). Çocuk: İşçi, Yoksul, Göçmen –İktisadi ve Politik Bir Analiz, 1. Baskı, İstanbul: NotaBene Yayınları, s.73

4 Kaya, M. (2017). Türkiye'deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar, İstanbul: Hiperlink Yayınları, s.16

5 Yasal kategoriler ve politika uygulamaları sabit, tarafsız veya nesnel değildir. “Mülteciler” ile “göçmenler” arasında keskin bir ayrım yapmak, “farklı motivasyonlara sahip insanların birlikte göç ettikleri” gerçeğini ve bireylerin durumlarını göç sürecinde değiştirebileceklerini ya da aynı anda iki ve bazen daha fazla önceden var olan kategoriye dahil olabileceklerini göz ardı ederek göç sürecinin “gerçek dünyada” nasıl gerçekleştiğini yansıtmaz. “Göçmenler” gibi, evini, geçimini ve çoğu zaman aile üyelerini kaybeden “mülteciler” de ihtiyaç ve özlemleri olan insanlardır. Sadece kendilerini güvende hissetmeyi değil aynı zamanda kendileri ve çocukları için ekonomik ve sosyal bir gelecek arzulurlar. Crawley, H. ve D. Skleparis (2018). Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and the Politics of Bounding in Europe's 'Migration Crisis', Journal of Ethnic and Migration Studies, 44(1):48-64. Kategorilerin kullanılma amaçları ve oluşturulma süreçlerini göz önünde bulundurarak ve kategoriler arasında keskin ayrımlar yapmanın zorluğunu da dikkate alarak bu çalışmada daha kapsayıcı olması açısından “mülteci” yerine “göçmen” tanımlamasını kullanmayı tercih ediyoruz.

çalışmaktadır. Böylelikle oluşan düzensiz göç akımları, göçmenlerin işgücü piyasalarına yoğun bir şekilde dahil olmalarını beraberinde getirmektedir.

Yetişkin işsizliğindeki artış, yetişkinlerin geçimlik ücret bile elde edememesi, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, göçmen emeğindeki artış ile birlikte çocuk işçiliğın de artmasına sebep olmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde sermaye çocuk emeğine daha çok yönelmekte ve ucuz, güvencesiz ve ‘uysal’ emek olan çocuk emeği özellikle de göçmen çocuk emeği işverenlerin tercihi olmaktadır.

Türkiye de kuruluş yıllarından itibaren göç hareketlerine sahne olan ve bu göç hareketleriyle sosyal yapısı şekillenen bir ülke olmuştur. 1980li yıllar ile beraber göç alan ve aynı zamanda göç veren ülke konumunda yer almaya başlayan Türkiye bu bağlamda transit ve düzensiz göçmen istihdamının kilit noktalarından biri haline gelmiştir. Son dönemde Suriye’de gerçekleşen iç karışıklığın neticesinde 2011 yılında başlayan Suriyelilerin kitlesel göçü ise geçmiş deneyimlerden farklı olarak nitelendirilebilecek özellikler taşımaktadır. Suriyelilere yönelik uygulanan “açık kapı” politikası ile birlikte İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Daire Başkanlığı 2019 Eylül ayı verilerine göre Türkiye’de kayıtlı Suriyeli sayısı 3.666,59 kişiye ulaşmıştır. Başlangıçta Suriye’deki savaşın uzun süreli olmayacağı düşünüldüğünden herhangi bir statüye dayanmaksızın “misafir” olarak adlandırılan ve insani gerekçeler ile kabul edilen Suriyeliler ilerleyen dönemlerde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu rejimi ile Geçici Koruma Statüsüne sahip olmuşlardır⁶. Bu statü ise yalnızca insani hizmetleri sağlamaya ve temel ihtiyaçları gidermeye yönelik olmuştur.

Türkiye emek piyasasına eklenen Suriyeliler en kötü koşullarda çalışmaya mecbur bırakılmaktadırlar⁷. Kayıt dışı çalışma ve çocuk işçiliğının zaten yaygın olması ve çocuk göçmenlerin yetişkinlere nazaran daha ucuz, tam bağımlı ve güvencesiz, kolaylıkla işten çıkarılabilir ve/veya işe alınabilir olmaları nedeniyle sermaye tarafından tercih edilmeleri sonucu Suriyeli göçmen çocuklar da Türkiye işgücü piyasasına yoğun bir şekilde dahil olmuştur.

Bu çalışma kapsamında uluslararası göçün önemli bir boyutu olan göçmen çocuk istihdamı Türkiye’de tekstil sektöründe çalışan Suriyeli çocuk işçiler bağlamında ele alınacaktır. Suriyeli çocuk işçilerin tekstil sektöründeki çalışma koşulları İstanbul Çağlayan’da tekstil sektöründe çalışan 12 Suriyeli çocuk ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde çocukların gözünden ortaya konmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde tarihsel olarak çocukların çalışma yaşamına dahil olma süreçlerine ve kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla çocukların nasıl işçileştigiine kısaca değinilecektir. Üçüncü bölümde İstanbul

6 Geçici koruma statüsü, mültecilik, geçici mültecilik ve ikincil koruma gibi olağan sığınma statüleri dışında kalan bir statüdür ve bireysel statülerin tespitinin mümkün olmadığı kitlesel akınlar için düşünülmüş olan grup tabanlı bir koruma sistemidir. Akçabay, C. (2016). Mülteciler ve Hukuk Politikası: Suriyeli Sığınmacılara Tanınan Geçici Koruma, DİSK-AR Bülteni, 4, s.128

7 2016 yılında “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile birlikte Suriyelilere çalışma izni verilmesi yasal olarak düzenlenmiştir fakat yapılan araştırmalar Suriyeli yetişkinlerin çoğunun çalışma izninden yararlanmadığını, enformel olarak, her türlü sömürüye açık bir biçimde çalıştıkları gerçeğini ortaya koymaktadır. Dedeoğlu, S. (2016). Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, Ankara: Altan Matbaası, s.51.

Çağlayan'da yapılan alan araştırmasının yöntemi, kısıtları ve veri toplama sürecine ilişkin detaylar paylaşılacaktır. Dördüncü bölümde ise göçmen çocuk işçilerin göç süreçleri, barınma durumları, çalışma yaşamları ve geleceğe ilişkin beklentilerine dair sahadan elde edilen bulgular sunulacaktır.

2. Çocuk Çalışması, Çocukların İşçileşmesi ve Göçmen Çocuk İşçiler

Çocuk çalışmasının tarihi de göç gibi çok eskilere dayanmaktadır. Çocuk çalışması, avcı-toplayıcı toplumlardan günümüze, tarihin her döneminde varlığını sürdüren bir olgudur⁸. Mezopotamya uygarlıklarından⁹ Roma ve Antik çağa, Orta çağdan erken modern döneme çocuklar çalıştırılmıştır.¹⁰ Feodal toplumlarda ise çocuklar esnaf ve sanatkarların yanında çırak olarak çalışmışlardır.¹¹ Çıraklık kurumu esasen geleneksel toplumlarda çocukların usta-çırak ilişkisi içinde zanaat edinmeye dönük olarak lonca sistemine, dolayısıyla bir meslek grubu içine girmeleri anlamını taşımaktadır. Çırak çalışır, ustanın evine yerleşir, eğitim süresi boyunca onunla yaşar, eğitim süresi sonunda çırağın başarılı olması halinde dükkan açabilirdi ki işyeri açıp üretime geçmek için gerekli olan sermayenin çok yüklü bir miktar olmasına gerek yoktu.^{12,13}

Avrupa'da feodalite çözülmeye başladığında fakat henüz fabrika üretimine geçilmeden evlerde sanayi üretimi yapılmaya başlandığında ise çocuklar bu üretimin içerisinde ücretsiz aile emeği olarak yer almışlardır.¹⁴ Makinaların insan hayatına girmediği dönemde hammadde, sanayileşme ile beraber işçi sıfatını alacak kimselerin evinde işleniyor, kadınlar ve çocuklar bu süreçte yardımcı olarak çalışıyor ve özellikle çocukların çalışması sanayileşmeyle beraber gelen 8-10 saatlik gibi belirli bir çalışma saat ile belirlenmiyor, rekabetin ezici gücü henüz varlığını göstermediği için çalışma biçimi gereksindikleri ölçüde gerçekleşiyordu.¹⁵

Sanayileşme ile birlikte ev üretimi yerini fabrikada çalışmaya bırakmış, ekonomik güçlerini kaybeden küçük zanaat yaşamının usta ve kalfaları ile topraklarını terk ederek fabrikaların bulunduğu bölgelere göç eden çiftçiler, yeni oluşmaya başlayan fabrika sanayinin vasıflı ve yarı vasıflı işgücünü oluşturmuşlardır.¹⁶ Üretilen ürünlerin kişisel tüketimden ziyade pazar

8 Makal, A. (2006). Çocukluk, Ufacıkım: Türkiye'de 1920-1960 Döneminde Çocuk İşçiliği, Tartışma Metinleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.1

9 Başaranbilek, E. (1993). Arkeolojik Eserlerde Çocuk, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 36-48.

10 İnal, K. (2014). Çocuk ve Demokrasi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.35

11 Çöpoğlu, M. (2001). Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği. İstanbul: TEKGIDA-İŞ Sendikası Genel Merkezi Eğitim Yayınları, 11, s.39

12 Huberman, L. (2013). Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, M. Belge (çev.), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.67.

13 Çıraklık kurumu esas olarak geleneksel toplumlarda çocukları usta-çırak ilişkisi ve geleneksel emek ilişkileri içinde zanaat edinme anlamından sanayileşmeyle birlikte bazı ülkelerde tamamen çözülmüş ve ortadan kalkarak yerini başka kurumlara terk etmiş, bazı ülkelerde ise nitelik değiştirerek sanayi için gerekli emeğin yetiştirildiği formal eğitim kurumları haline dönüşmüştür.

14 Erder, S. (1995). Çocuklar Neden Çalışıyor? Çocuk ve Çalışma Kavramları, Çalışan Çocuklar İlköğretim Müfettişlerini Bilgilendirme Semineri, İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Yayını, 7-16, s.8

15 Engels, F. (1997). İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu, Çev. Y. Fincandı, Ankara: Sol Yayınları, s.47

16 Mamur Işıkçı, Y. ve S. Karatepe. (2016). Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi 7(1), 69-100, s.72

için yapılması, meta üretimi, kapitalist bir toplumda akla gelebilecek hemen hemen her şeyi alınıp satılan birer metaya dönüştürmüş, insanların emek güçleri de bu sistem içerisinde metalaşmıştır.¹⁷ Üreticiler üretim araçlarından koparılmış, burjuvazi ve varlığının devamı için emeğini satmaktan başka bir çaresi olmayan işçi sınıfının ortaya çıkışı emeğin metalaşmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁸ Kapitalist üretim için gerekli olan emeğin temin edilme hikayesi aslında emekçinin üretim araçlarından nasıl yoksun bırakılmasının hikayesidir.¹⁹ Erkelerin kazancının yetmemesi ve iş bölümünün de gelişmesi ile gerekli olan vasıfların en aza indirgenmesi, vasıfsız işgücü ihtiyacının ucuz emek olan kadın ve çocuklar ile giderilmesini getirmiştir. Toplumsal işleyişin içerisinde *çocuk olma hali* sınıfsal bir olgudur. Başka bir biçimde ifade edilecek olursak çocuklar, ailelerinin sınıfsal konum ve koşullarının devamı içerisinde yaşarlar.²⁰ Dolayısıyla toplumsal yapıda meydana gelen bu önemli değişiklik çocuk emeğinin sömürüsünün ciddi bir biçimde önünü açmıştır. Batı ülkelerinde gelişen fabrika yaşamı içerisinde, çocuk emeği yaygın bir biçimde kullanılarak istismar edilmiştir.²¹ Kapitalist üretim sistemi ile beraber kötü koşullarda ve uzun saatler çalışan çocuklar sömürülen en önemli kesimlerden birini oluşturmuştur. Tarihsel açıdan baktığımızda çocuk emeği kullanımı yeni bir durum değildir fakat kapitalizm ile beraber bu emek kullanımı sistematik bir hale gelmiş ve küçük çocuklar tercih edilen bir üretim faktörü halini almıştır.²² Dolayısıyla çocuk emeğinin sömürüsünün sınıflı toplumlar ile başladığını²³ ancak 18. yüzyılda sanayi devriminin başlaması ile çocukların işçileştirildiğini ve sömürünün farklı bir boyutta arttığını söylemek mümkündür.

Bu dönemde çocukların çalıştırılmasının gün geçtikçe daha kötü bir hal alması²⁴ neticesinde ilk sosyal politika önlemleri de onlara ilişkin alınmaya çalışılmıştır.²⁵ Sonraki süreçte çocuk işçiliğinin azaltılmasına yönelik ulusal ve uluslararası birçok düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, çocuk işçiliği²⁶ ve göçmen çocuk işçiliği özellikle de üçüncü dünya ülkelerinde hala en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir.

17 Marx, K. (2009). Kapital. Birinci Cilt, Çev. A. Bilgi, Ankara: Sol Yayınları. S.47

18 Mandel, E. (1999). Marksizme Giriş, Çev. O. Dilber, Ş. Ozansü, B. Tanatar, 4. Baskı, İstanbul: Yazın Yayıncılık, s.47

19 Huberman, 2013, s.185

20 Tunçcan Ongan, N. (2017). Kapitalizm ve Çocuk Emeği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 16(62-63): 4-10, s.4

21 Makal, 2006, s.2

22 Ongan, 2017, s.4

23 Başaranbilek, 1993, s.56

24 İngiltere de çocukların çalışmaya başlama yaşları 7-8 olarak değişmekte ve günlük çalışma saatleri 15-16 saati bulmaktaydı. Belçika'da bu dönemde 10-12 yaşlarında çok sayıda çocuk çalıştırılmaktaydı. Briket imalathanelerinde çalışan çocuklar hava koşullarından korunmayacak derecede kötü yapılardaki barakalarda kalmaktaydılar. Yine keten imalathanelerinde çalışan çocukların bir süre sonra yoğun sıcakta çıplak ayak ile çalışmaları nedeniyle kangren oldukları, kibrit imalathanelerinde yaşları 5'e kadar düşen çalışan çocukların yoğun fosfordan dolayı kemiklerinin olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Boybek, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, s.80.

25 Türkiye'de de 1802 tarihinde çıkarılan Çırağların Bedensel ve Tinsel Sağlıkları adlı yasa ile çocukların günlük çalışma saatleri 12 saat olarak belirlenmiş, gece çalıştırılmaları yasaklanmış, okuma yazma öğrenmeleri için eğitime devam etmeleri sağlanmıştır. Talas, C. (1997). Toplumsal Politika. 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, s.266.

26 ILO 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesine göre "15 yaşın altında ailesine katkıda bulunmak ve

Günümüzde de çocuklar; yasadışı sayılması nedeniyle hukuksal yükümlülükleri sağlamadan, yetişkinlerden çok daha ucuza hatta bazen emeğinin karşılığı mal ile ödenerek çalıştırılabilmeleri, tam bağımlı ve güvencesiz olmaları, kolaylıkla işe alınıp aynı kolaylıkla işten çıkarılabilmeleri, fazla mesaiyi, ücretlerin eksik ve geç yatırılması gibi sorunları yetişkinlere oranla daha kolay kabullenebilir olmaları,²⁷ meslek öğrenmenin doğal zorunluluğu olarak görülüp karın tokluğuna ya da ücretsiz çalıştırılabilmeleri²⁸ gibi nedenlerle işverenler tarafından tercih edilmektedir. Göçmen çocuklar ise bu sayılan olumsuzlukların üzerine bir göçmen olmanın getirdiği savunmasızlık nedeniyle en kötü koşullarda istihdam edilmektedirler.

3. Alan Araştırmasının Yöntemi

2011 yılı Mart ayı ile beraber başlayan Suriye iç politika karışıklığı, istikrarsızlıklar ve savaş Suriyelileri güvenli bölge arayışına sürüklemiştir. İç savaş nedeniyle yapılan bu göç Türkiye'ye cumhuriyet dönemi boyunca yapılan en büyük göç olma özelliği taşımaktadır²⁹. Bu yoğun göç süreci konuya ilişkin çeşitli araştırmaları da beraberinde getirmiştir. Çalışmaların çoğu göçmenlerin geliş nedenleri, Türkiye'yi tercih etme sebepleri, çalışma hayatları ve yaşam koşulları üzerinde şekillenmiştir. Bu çalışmanın amacı Suriye göçü ile beraber Türkiye'de çalışma hayatına entegre olan Suriyeli çocuk işçilerin tekstil sektöründeki çalışma koşullarını çocukların gözünden ortaya koymaktır.

Uluslararası göç olgusunun incelenmesi öncelikle göç edenlerin farklı gruplar olması, göç nedenlerinin değişkenlik göstermesi ve çeşitli bağlamlar içinde bu hareketliliğin ortaya çıkması sebebi ile göçü yalnızca bir sınır geçme hareketi olmaktan çıkarıp, farklı boyutlarının ilişkilerini ve gerçek dinamiklerini ele almayı gerektiren bir olgu haline getirmiştir. Bu doğrultuda göç çalışmaları yöntemsel açıdan incelendiğinde birkaç farklı yönelimden bahsetmek mümkündür. (a) Göç olgusunun sonuçlarını ve nedenlerini araştıran ve bu bağlamda göçün makro düzeyde dinamiklerini ortaya koymayı hedefleyen çalışmalar (b) Göçü yaşayanların, göç deneyimine ve bu doğrultuda bu deneyimin bireyin hayatındaki anlamına ilişkin mikro düzeyde ayrıntıları ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar. Bu iki yönelimin dışında göçün kapsamı, hacmi, dönemi gibi çeşitli faktörlerin etkileri ile çeşitli gruplara ayrılacak yönelimler de mevcuttur. Bu çalışmalar bir yandan bir değişim incelemesi iken diğer yandan yeniden uyum ve kültürel bütünleşme incelemeleri sayılabilmektedir.³⁰

hayatını idame ettirebilmek için çalışma hayatına atılan çocuklar” çocuk işçi olarak nitelendirilmektedir. Bazı istisnai durumlarda bu asgari yaştan 13'e kadar düşebileceği fakat sebebi nedeni ne olursa olsun 13 yaşında çalışma yaşamına giren her çocuğun çocuk işçi olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. ILO 138 Sayılı Sözleşme.

27 Çatal, B. (2006). Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi; Çocuk İşçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması, Halk Sağlığı Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, s.19

28 Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2, 103-118.

29 Lordoğlu, K. ve Aslan M. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar, Çalışma ve Toplum, 57(2), s.716

30 Kümbetoğlu, B. (2016). Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu”, Küreselleşme Çağında Göç, N. A. Şirin Öner ve S. G. İhlamur Öner (Der), İstanbul: İletişim Yayınları, s.49-50

Göç çalışmalarında uzunca bir zamandır araştırma konusu ve amacına bağlı olarak niteliksel yöntem kullanılmaktadır. Göç olgusunun bireylerin hayatlarını ne denli etkilediği, hangi süreçlerden geçildiği ve bugün hangi sürece dâhil oldukları araştırılırken kanıtlar değil kesitler sunmak ve ayrıntıları göz önüne seren kişisel deneyimlerin yorumlanması esaslı bu alandaki niteliksel araştırmaların özünü oluşturmaktadır. Göç araştırmalarında niceliksel yöntemler ile oluşturulan bilgiler ise daha çok tamamlayıcı niteliktedir³¹.

Bu çalışmada Suriyeli çocukların göç deneyimleri ve geldikleri ülke Türkiye'de yaşama ve işgücü piyasasına dahil olma koşullarını, onların gözünden anlama amacıyla İstanbul Çağlayan'da tekstil sektöründe çalışan 12 Suriyeli çocuk ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmelere dayanan bir alan araştırması gerçekteşirilmifitir.

3.1. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Alan araştırması çerçevesinde İstanbul Çaėlayan'da tekstil sektöründe çalışan Suriyeli çocuk işçiler ile görüşülmüştür. Uygulama alanı olarak İstanbul'un sečilmesinin nedeni Türkiye için ekonomik merkez olma özelliği taşımasıdır. İç göç için önemli bir çekim noktası olan İstanbul, dış göç içinde önemli bir varış noktası ve düzensiz göçmenlere ev sahipliği yapma konusunda Türkiye'deki en önemli ildir. Uygulama alanı olarak tekstil sektörünün yaygın olduğu birçok ilde yapılması elbette daha uygun olacaktır fakat zaman ve maliyet kısıtları neticesinde yalnızca İstanbul'da yapılmıştır ancak Türkiye'deki diğer tekstil işletmeleri açısından önemli ipuçları vererektir.

Tekstil ve hazır giyim sektörü imalat sanayi içerisinde kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu sektör olarak tarif edilebilir. Üretimin yüksek teknoloji düzeyi gerektirmemesi sektörün özellikle geç sanayileşen ülkeler için ana sektörlerden biri olarak işlev görmesine yol açmaktadır³² Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Temmuz 2019 tarihli verilerine göre tekstil işkolunda 1.092.376 kişi çalışmaktadır. Kayıtlı çalışanlar içinde 559,299 sendika üyesi bulunmaktadır ve sendikalaşma oranı %9,12'dir³³. Tekstil sektöründe kayıt dışılık yaklaşık %80 düzeyindedir ve yapılan birçok araştırma göstermektedir ki bu sektörde işgücü hiyerarşisinin en alt katmanında kent yoksulları ve göçmenler yer almaktadır. Bu göçmenlerin bir kısmı son yirmi beş yılda değişik göç dalgaları ile gelen yabancı göçmenlerden oluşmaktadır.³⁴ Tekstil ve Hazır Giyim sektöründeki tüm çalışanların maruz kaldığı düşük ücretler ve zorlu çalışma koşullarına ek olarak yabancı işçiler çalışma izinlerinin olmaması sonucu yerli işçilere oranla çok daha fazla sömürülmeye maruz kalmaktadırlar. Bu durumda yabancı işçiler sektörde daha kırılğan bir konumda bulunmaktadır.³⁵ Daha önce Azeri, Afgan, Özbek gibi birçok farklı milletten

31 Kumbetoğlu, 2016, s.59-61

32 Erol, E. vd. (2017). Suriyeli Göçmen Emeği: İstanbul Tekstil Sektörü Araştırması, İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları, s.16

33 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2019

34 Danış, D. (2016). Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar ve Küresel Çalışma Örgütleri, Alternatif Politika, 8(3): 562-586, s. 565

35 şenses, N. (2015). Rethinking Migration in the Context of Precarity: The Case of Turkey, Critical Sociology, 42(7-8): 975 – 987.

göçmenin çalıştığı sektörde son dönemlerde ağırlıklı olarak Suriyelilerin çalıştığı görülmektedir.³⁶ Bu bağlamda tekstil sektörü, kayıt dışı istihdamın yüksek olması, çalışma saatlerinin esnek olması, üretimin emek yoğun nitelikli olması ve İstanbul'daki büyüklüğü açısından Suriyeli mültecilerin Türkiye'de emek piyasasına eklenme deneyimini anlamak için işlevsel inceleme alanı oluşturmaktadır.³⁷ Sektörde merdiven altı, kolay ulaşılabilir ve güvencesiz bir yapıya sahip olması nedeniyle çocuk istihdamı da yaygındır dolayısıyla önemli ölçüde göçmen çocuk da istihdam edilmektedir. Göçmen çocuk işçilerin – özellikle Suriye göçü ile beraber – tekstil sektörünün emek sömürsünde ciddi rol oynuyor olması ve çocukların bu alanda önemli ölçüde istihdam edilmeleri çalışmanın bu sektörde yürütülmek istenmesinin önemli nedenlerinden biridir. Elbette göçmen çocuk emeğinin farklı sektörlerde karşılaştırmalı olarak çalışılması daha bütüncül ve kapsamlı bulgulara ulaşılmasını sağlayacaktır ancak bu çalışma kapsamında zaman ve maliyet açısından tekstil sektörü ile sınırlanmıştır.

Çalışma kapsamında aktarılabilecek bilgilerin gerek görüşme yapılan bölgede çalışan tüm göçmen çocuk işçileri gerekse de göçmen çocukların çalıştıkları işyerlerini temsil edici nitelikte olmadığını söylemekte yarar vardır. Görüşme yapılan bölgede birçok tekstil firmasının göçmen çocuk çalıştırdıkları aşikârdır. Fakat elde edilen bilgiler bölgenin tamamında faaliyet gösteren tekstil firmalarında çalışan tüm göçmen çocuk işçilere genellenemez. Yapılan görüşmeler işyerlerindeki göçmen çocuk emeğine ilişkin perspektifin anlaşılmasına yöneliktir. Özetle çalışma kapsamında aktarılabilecek olan bulgular, göçmen çocuk emeğinin tekstil sektöründeki yerini ve çalışan çocukların genel anlamda yaşantılarına dair işleyişi anlamaya yöneliktir. Genelleme iddiası olamamakla birlikte yapılan çalışma kapsamında elde edilen bulguların göçmen çocuk emeğine ilişkin önemli ipuçları sunacaktır.

3.2. Çocuklarla Çalışmada Etik

Yukarıda bahsi geçtiği gibi niteliksel yöntem ile göç süreci ve göç sürecindeki kişilerin hayatlarına ilişkin çeşitli verilere ulaşmak mümkündür. Çalışma kapsamında, görüşmecilerin göç sürecindeki kişiler olmasının yanında çocuk oldukları gerçeği sahada özel bir hassasiyet ve ehliyet gerektirmektedir. Günümüzde çocukların ve gençlerin görüşlerini ortaya koyan araştırmaların değerine ve meşrutiyetine önem verilmektedir. Çocukların yer aldıkları araştırmalar çocukların yaşamlarını anlama noktasında büyük önem arz etmektedir. Araştırmada çocukların varlığı, deneyimleri ve bakış açıları, araştırmaya doğru ve özgül bilgi girdisine yol açmakta ve tüm bunlar elde edilen bulguların geçerliliğini ve değerini artırmaktadır. Çocukların bir araştırmada yer almaları, kendilerini etkileyen durumlara katılma haklarının güvence altına alınması açısından büyük önem taşımaktadır.³⁸

Bu bağlamda Uluslararası Çocuk Merkezi (UÇM), çocukların haklarının korunması için yapılan araştırmaların ve çocuklarla yapılan çalışmaların etik ilkeler ile gerçekleştirilebilmesi için bu

36 Danış, 2016, s.565

37 Mutlu, P. vd. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri, Çalışma ve Toplum, 56(1): 69-92, s.88-89

38 Graham, A. vd. (2013). Ethical research involving children. Florence: UNICEF Office of Research-Innocenti.

konuda uęraŐan araŐtırmacılara yardımcı olması açısından ocukların Katılımı ile Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallarını (ERIC, The Ethical Research Involving Children) bir araç olarak sunmuŐtur.³⁹ ERIC projesi, temelinde çocukların yer aldığı araştırmaları yapanların dikkat etmesi gereken hususları  maddede bir araya getirmiştir: (a) Sayęı (b) Yarar (b) Adalet.

Bu maddelerden ilki olan sayęı ile söz konusu olan çocuklara yeterli değerin verilmesi, yaşadıkları koşulların dikkate alınması ve sayęınlıklarının gözetilmesidir. Araştırmalarda ocukların bilgiye dayalı onaylarının alınması, çocuklara yönelik bu sayęının sergilemenin önemli bir yoludur.⁴⁰

İkinci madde olan yararlı olma ilkesi “zarar vermeme” ve “yarar sağlama” biçiminde iki bileŐen olarak değerlendirilmektedir. Zarar vermeme ilkesi, araŐtırmacılardan çalışma kapsamındaki çocuklara zarar verme ve incitme gibi hususlara yönelik zen ve dikkat talep eder. Yetişkinlerle ocuklar arasındaki g eşitsizlikleri nedeniyle zarar vermeme ilkesinin çocuklar ile yapılan araştırmalarda özel önemi olmalı ve araştırmalar yöntemsel ve etik açıdan sağlam, titiz, uygun ve etki yaratıcı nitelikte olmalıdır. Yarar sağlama ilkesi ise çocukların iyi olma hallerini geliŐtiren eylemlerin karŐılıęıdır. Özetle araŐtırmacının çocukların statüsünü, haklarını ve/ya da iyi olma hallerini daha ileriye götüren araŐtırmalara yönelme yükümlülüğüdür.⁴¹

Adalet ilkesi ise araŐtırmacıların, araştırma kapsamındaki ocuk/yetişkin iliŐkisinde içsel g farklılıklarını göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Çocukların görüşlerinin sayęıyla dinlenmesi, bu görüŐlere gerekli ağırlığın tanınması ve söylediklerinin karŐılıęının verilmesi, araŐtırmadan hakkaniyetli sonuçlar çıkmasını kolaylaŐtırmanın bir parçasıdır. Tüm bu konular, araştırma projesi ile daha geniş anlamda siyasal ve toplumsal dünya arasındaki iliŐkiler için olduğu kadar bireysel olarak her ocuk ile araŐtırmacı arasındaki iliŐkiler için de önemli ve anlamlıdır⁴².

ÇalıŐmamızın ocuklar ile gerçekleŐtirilmesi ve ocuk olmalarının yanına eklenen savaş psikolojisi ile mücadele ediyor olmaları etik kurallarının titizlik ile yerine getirilmesini gerekli kılmıŐtır.⁴³ Dolayısıyla veri toplama süreci çocukların katılımı ile yapılan araştırmalarda gözetilecek etik kurallar hassasiyetle gözetilerek ancak “cenazede cenaze sahibinden daha fazla ağlayan yabancı” durumuna düŐmeden yöntem fetiŐizminden de kaçınılarak gerçekleştirilmiştir.⁴⁴

39 Graham vd., 2013

40 Graham vd., 2013

41 Graham vd., 2013

42 Graham vd., 2013

43 Bu kapsamda alan araştırması çerçevesinde çocuklar ile yapılan görüşmeler Sevgi Ceren Lortoğlu ve Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden pedagojik formasyon eğitimi almıŐ olan danıŐmanı Dr. Miriş Meryem Kurtulmuş tarafından yukarıda bahsi geçen etik kuralları titizlikle gözetilerek yürütülmüŐtür.

44 Okyere, S. (2018). 'Like the stranger at a funeral who cries more than the bereaved': ethical dilemmas in ethnographic research with children, *Qualitative Research*, 18(6), 623-637.

3.3. Veri toplama Süreci

Görüşmecilere ulaşabilmek için öncelikle daha önce tekstil sektöründe göçmen işçiler üzerine çalışmış olan Ercüment Akdeniz'in Mülteci İşçiler⁴⁵ adlı kitabından yararlanılmış ve kitapta bahsi geçen Çağlayan İşçi Derneği'ne ulaşabilmek için Ercüment Akdeniz ile irtibata geçilmiştir. Kendisinden derneğin faaliyet göstermediğini, fakat dernek adına daha önce çalışmış olan ve bizlere yardımcı olabileceğini düşündüğü bir kişi⁴⁶ ile irtibat kurmamızda yardımcı olabileceğini öğrenmemiz ile beraber kendisinin yardımı ile bu kişiye ulaşılmıştır. Ayşe ile ilk etapta telefon görüşmesi yapılarak tanışılmış ve çalışmanın kapsamı, amacı ve önemine yönelik gerekli ayrıntılı bilgiler paylaşılmıştır. Burada Ayşe çocukları tanıyan ve çocukların güvendiği biri olması sebebiyle bizi göçmen çocuklara ve ailelerine kolaylık ile ulaştıran anahtar kişi (contact person) olmuştur. Çalışma kapsamında anahtar kişi araştırmanın problemine ilişkin zengin bilgi kaynağı olabilecek birey ve durumların saptanmasında etkilidir. Süreç "Bu konuda en çok bilgi sahibi kimlerdir? Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz" sorularıyla başlar ve çalışma kapsamında doğru birey ve durumlara ulaşma noktasında etkili olur.⁴⁷ Anahtar kişi sayesinde ulaştığımız ve görüştüğümüz çocuklar ise bizi kendi arkadaşları ile görüştürmüş dolayısıyla çalışmamız kapsamında kartopu tekniği kullanılmıştır. Kartopu tekniği, tekstil sektörüne giriş yapabilmeyen ve göçmen çocuklar ile görüşebilmenin oldukça zor olması ve bu tekniğin çocuk işçilere ulaşmada kolaylık sağlaması sebebiyle tercih edilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce çocuklar ve aileleri (abileri) ile sohbet edilmiş ve bizi tanımalarına yardımcı olunmuştur. Çocuklara ve ailelerine yapacağımız görüşmelerin nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi verilerek akıllarındaki soru işaretleri giderilmeye çalışılmış, güvenleri kazanılmaya çalışılmış ve ailelerinin ve kendilerinin onayları alınarak çocuklar ile görüşmeler yapılmıştır. Özellikle çocuklarla görüşme esnasında çok samimi ya da çok mesafeli olmayacak şekilde yaklaşmış ve öncelikle kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmaya ve güvenleri kazanılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin başında uzun bir iş günü sonrası zaman ayırıp görüşmeye geldikleri için teşekkür edilmiş selamlaşırken elleri sıkılarak saygınlıkları gözetilmiştir. Yukarıda bahsi geçen çocukların yer aldığı araştırmalarda yapanların dikkat etmesi gereken üç temel husustan saygı unsuru titizlikle gözetilerek hem görüşmelerin yapılması ve kayda alınması için izin alınması sürecinde görüşlerinin ciddiyetle dinlenmesi hem de görüşmeye zaman ayırmalarından dolayı teşekkürlerimizin iletilmesi yoluyla gerekli ve yeterli saygı gösterilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan zarar vermeme ilkesi de titizlikle gözetilerek çalışma kapsamındaki çocuklara zarar vermemeye özellikle özen gösterilmiştir. Alınması gereken cevapların ötesinde görüşmenin onların anlatmak istedikleri yöne gitmesine izin verilmiştir ki yarı yapılandırılmış görüşme tekniği buna imkan vermektedir. Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç eşitsizlikleri her ne kadar bertaraf edilmesi oldukça güç de olsa görüşmenin başında ve sonunda el sıkışılması görüşme boyunca masada oturularak çocuklarla göz hizasında olunması ve kendi görüşlerimizi ya da

45 Akdeniz, E. (2014). Suriye savaşının gölgesinde mülteci işçiler, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

46 Bundan sonra Ayşe olarak adlandırılacaktır.

47 Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.54

bildiklerimizi onlara aktarmak değil çocukları ciddiyle dinleyerek onlardan öğrenme isteğimizi özellikle gösterme hususunda titizlik gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış soru formu, analiz etmeye daha elverişli olan açık uçlu sorular ile görüşmecinin eklemek istedikleri de dikkate alınacak şekilde hazırlanmıştır. Soru formu ilk kısımda görüşmecilerin kişisel bilgileri, ikinci kısımda göç sürecine, üçüncü kısımda aile yaşantısına, dördüncü kısımda eğitim durumlarına ve son olarak beşinci kısımda ise çalışma yaşamına ilişkin sorular olmak üzere beş kısımdan oluşmaktadır. Saha araştırmasında yüz yüze görüşme tekniği kullanılmış ve gözlem yapılmıştır.

Görüşmecilerin tamamı İstanbul Çağlayan'da bulunan tekstil firmalarında çalışan Suriyeli çocuklardan oluşmaktadır. Yapılan görüşmeler iş saati dışında ve görüşme esnasında işverenlerinin bulunmadığı bir ortamda yapılmıştır. Dolayısıyla görüşmeye müdahale edilme ihtimali olmamasına karşın yine de görüşmecilerin çekinmesini gerektirecek sorunlar en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında toplamda 12 göçmen çocuk ile görüşülüp, görüşmeler İstanbul Çağlayan'da kafe ve çay ocağı tarzı bir yerde gerçekteşirilmifitir. Ortalama görüşme süresi 20-30 dakika sürmüştür. Görüşmeler, görüşmecilerin ve ailelerinin izni ile ses kaydına alınmış ve daha sonra bizler tarafından deşifre edilmiştir. Birçok görüşmecinin dil problemi yaşıyor olması görüşme süresinin kısa tutulmasına neden olmuştur. Görüşmecilere ve bizlere Türkçe bilen arkadaşları tercümanlık etmiştir. Bu noktada bizlerin dışında üçüncü yabancı bir kişinin görüşmelere dahil olmasındansa zaten birbirlerini tanıyan çocukların arkadaşlarının sözlerine tercüman olmaları özellikle tercih edilmiştir.

Çocukların görüşleri saygıyla dinlenmiş, özellikle onların görüşlerine gerekli ağırlık verilmiştir. Umuyoruz ki izlediğimiz yöntem ve kullandığımız araştırma teknikleri, çocuklarla görüşme yaptığımızın farkında olarak özellikle titizlik gösterdiğimiz hususlar bizim için çok anlamlı olan bu çalışmadan Graham vd. belirttiği gibi hakkaniyetli ve anlamlı sonuçlar çıkmasını kolaylaştıracaktır.

4. Tekstil Sektöründe Çalışan Suriyeli Çocuk İşçiler: Alan Araştırması Bulguları

Tekstil sektörü, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, çalışma saatlerinin esnekliği, üretimin emek yoğun niteliği ve sektörün geneline oranla İstanbul'daki büyüklüğü aısından Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de emek piyasasına eklenme deneyimini anlamak ve Türkiyeli işçilerle emek sürecindeki etkileşimlerini irdelemek ve aıklamak için işlevsel bir inceleme alanı oluşturduğunu belirtmiştik.⁴⁸ Hem bu sebeple hem de çocuk işçiliğin yaygın olması nedeniyle çalışmamız aısından tekstil sektörü tercih edilmiştir. Çalışmamızın yöntem kısmında üzerinde durduğumuz gibi Çağlayan İşçi Derneği bağlantılı kişi/kişilerin bu semtte bağlantıları olması sebebiyle çalışma Çağlayan'da gerçekteşirmiştir. Bu doğrultuda ailelerinin ve kendilerinin onayı alınarak ve çocuklar ile görüşmenin getirdiği etik kurallar gözetilerek ulaşılan 18 yaş altı tekstil sektöründe çalışan 12 Suriyeli göçmen çocuk ile görüşmeler gerçekteşirilmiştir.

48 Lordoğlu ve Arslan, 2018, s.716

Görüşmecilerin yaşları 11-17 yaş aralığındadır. Her ne kadar 15 yaş altı çocuklarla görüşme yapılması konusunda birtakım etik tartışmalar yürütülmekteyse de resmi istatistiklerin görmediği bu çocukların bizler tarafından da görmezden gelinmesi yoluna gidilmemiştir. Kartopu tekniği ile tasarlamadan karşılaştığımız bu çocukların da görüşlerinin yansıtılmasının önemli olduğu düşüncesiyle araştırma kapsamından çıkarılmamıştır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, göçmen çocuk işçilerin göç süreci ve tekstil sektöründeki iş yaşamına ilişkin koşulların daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi açısından beş temel kategoride sınıflandırılmıştır. İlk kategori göç eden çocuk işçilerin demografik özelliklerine ilişkindir. 2011 Mart ayı ile beraber Suriye'deki iç karışıklığın bir sonucu olarak yapılan göç, göçmenlerin hayatında maddi manevi birçok değişime sebep olmuştur. Göçün getirdiği değişimlerden en çok etkilenen kesimlerden biri de göçmen çocuk işçilerdir. Dolayısıyla ikinci kategoride onların göç sürecine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Üçüncü kategoride ise göçmen çocuk işçilerin eğitim durumlarına ilişkin veriler sunulmaya çalışılmıştır. Savaş dönemi ve göç süreci ile beraber eğitim durumlarında yaşanan olumsuz değişimler bu kategoride ele alınmıştır. İş yaşamına ilişkin bulgular ise dördüncü kategoride ele alınmıştır. Özellikle Suriye göçü ile beraber Türkiye'deki birçok sektörde göçmenlerin ucuz emek olarak kullanılmasının önü açılmıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ve en ucuz emek sayılabilecek çocuk işçilerin, tekstil sektörü özelinde çalışma yaşamına ilişkin durumları, iş geçmişleri, işe devama ilişkin görüşleri bu kategoride değerlendirilmiştir. Son olarak göçmen çocuk işçilerin geleceğe ve çalışma yaşamına ilişkin beklentileri beşinci kategoride incelenmiştir.

4.1. Çocuk İşçilerin Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında on biri oğlan ve biri kız çocuğu olan 11-17 yaş aralığında on iki çocuk işçi ile görüşülmüştür. On iki çocuk işçinin en küçüğü 11 yaşında, biri 13 yaşında, içlerinden biri kız çocuğu olan üç çocuk 14 yaşındadır. Geriye kalan çocuklardan dördü 15 yaşında, ikisi 16 yaşında ve son olarak en büyüğü 17 yaşındadır.

Göçmenlerin geldikleri ülkede yaşadıkları yerleşim yerleri de farklılık göstermektedir. Kimileri Halep şehir merkezinden gelirken kimisi köylerden göç etmişlerdir. Bir görüşmeci Suriye'den Lübnan'a göç edip bir süre orada yaşadından sonra Türkiye'ye giriş yaptığını ifade etmiştir.

Çocukların bir kısmı geldikleri ülkede öğrenci iken savaş nedeniyle okulu terk edip Suriye'de çalışma hayatına atılmış, diğer kısmı ise Türkiye'ye geldikten sonra çalışmaya başlamıştır. Çocuklardan ikisi ne Suriye'de ne de Türkiye'de hiç okula gitmemiştir. Sadece iki çocuk ilk okul mezunu diğer yedisi ilkökul terktir. Görüşme yaptığımız Suriyeli çocuk işçilerden sadece biri Türkiye'de okula devam etmektedir.

Çocukların birçoğunun göç sürecinde aile yapılarında değişiklikler meydana geldiği gözlenmiştir. Görüşülen çocukların aile yapıları büyüklük açısından çeşitlilik göstermektedir. Görüşmecilerden altı göçmen çocuğun çekirdek ailesi ile yaşadığı, üç göçmen çocuğun hane halkı içerisinde başka aile ve/veya akrabalarının olduğu ve üç göçmen çocuğun ise eksik aile modeli ile yaşadığı

gözlenmiştir. Geleneksel olarak geniş aile yapıları olan Suriyeliler göç sonrasında birkaç aile birlikte yaşamaktadır. Başka aile ve/veya akrabaları ile yaşayan bir göçmen çocuk bu durumun nedenini maddi yetersizlik ile açıklamaktadır.

Evdde ben annem babam amcam yengem kardeşlerim, amcamın çocuğu ve babamın kardeşi (hala) yaşıyoruz. Suriye’de evlerimiz ayrıydı ama burada beraberiz çünkü kiralar çok fazla oluyor. İki tane eve para yetmiyor biz de beraber yaşıyoruz. Biraz zor oluyor bazen ama yine de güzel. (6. Görüşmeci, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Ailesinden ayrı yaşayan bir diğer görüşmeci ise bu durumun sebebini yine maddi yetersizlik ile açıklamıştır.

Ailem Halep’te. Ben burada tekim. Pansiyonda kalıyorum. Aileme yardımcı olmak için burada çalışıyorum (12. Görüşmeci, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

4.2. Çocuk İşçilerin Göç ve Yeni Yaşama Başlamalarına İlişkin Bulgular

Göçmen çocuklar ve aileleri tüm birikimlerini Suriye’de bırakarak Türkiye’ye göç etmişlerdir. Göç esnasında yanlarında pek bir şey getiremediklerinden ve burada yeni bir yaşam kurmaya çalıştıklarından bahsetmişlerdir.

Göç ederken daha küçüktüm. Pek fazla bir şeyimiz yoktu. Önce Hatay’a gitmiştik sonra İstanbul’a geldik. Annemin akrabaları vardı onlarda kaldık biraz. Sonra kiraya gittik. Bize eşyayı onlar verdi. Yatak falan verdiler. Tencere verdiler bir de yemek yapmak için ateş... Nasıl diyeyim küçük ocak yani. Abim maaş alınca biraz daha eşya sonra aldık. (5. Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Göçmen çocukların ikisi göç ederken önce Hatay’a gittiklerinden ve oradan İstanbul’a geldiklerinden bahsetmişlerdir. Bir görüşmeci daha önce Adana’da kaldığından ve sonra İstanbul’a geldiğinden, bir diğer görüşmeci ise Gaziantep’ten sonra İstanbul’a göç ettiklerinden bahsetmiştir.

Suriye’deki karışıklığının sonucunda Türkiye’ye giriş yapan ilk gruplar Türkiye-Suriye sınırında bulunan Hatay ilini tercih etmişlerdir. Ancak Suriye krizinin etkisinin genişlemesi ile Türkiye’ye giriş yapan Suriyeli sayısı günden güne artış göstermiş ve Hatay ili tek başına yeterli olmamıştır. Devamında Kilis, Gaziantep, Mardin, Maraş gibi iller de Suriyelilerin barınma merkezlerinden olmuştur ⁴⁹.

Görüşmecilerin hepsi en az 1 yıldır İstanbul’da yaşadığını belirtmiştir. Bir görüşmeci Adana’da 8 ay kaldıktan sonra 1 yıldır, diğer bir görüşmeci bir yıl Antakya’da yaşadıktan sonra iki senedir,

49 Taş, H. Y. ve S. Özcan. (2018). Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 7(17), s.44

bir başkası Gaziantep'te bir süre kalıp iki yıldır İstanbul'da yaşadığını belirtmiştir. Görüşülen çocukların ikisi 2 yıldır, dört görüşmeci 3 yıldır, bir görüşmeci 1 yıl ve diğer iki görüşmeci ise 5 yıldır İstanbul'da yaşamaktadır.

Barınma durumlarına ilişkin yöneltilen soruya cevap olarak iki görüşmeci pansiyonda kaldığını ve barınma ücreti olarak aylık 300 TL ödediklerini söylemişlerdir. Diğer görüşmecilerin tamamı kirada oturmaktadır ve kira fiyatları 900 TL – 1300 TL arasına değişmektedir.

Görüşmecilerden birkaçı barınma durumlarına ilişkin birtakım sorunlar yaşamışlardır. Özellikle “Suriyelilere kiralık ev vermeme durumu”ndan ve kabul görmemelerinden bahsetmişlerdir.

İstanbul'a geldiğimizde kiraya hemen gidemedik çünkü ev bulamadık. “Kalabalıksınız ve Suriyelisiniz, diğerleri (apartmanda oturan aileler) istemiyorlar” dediler. Annemin akrabası vardı onlarda kaldık işte. Sonra kiraya gittik bir sene sonra bizi çıkardılar, “kalabalıksınız diğerleri istemiyor” dediler. Sonra başka yere kiraya gittik. Çalıştığım yere biraz uzak yürüyorum ben de. Eski ev daha yakında (çıkartıldıkları ev). Kira 1200 TL veriyoruz bodrum katı. (5.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde çalışıyor).

Hem uluslararası düzeyde hem de gruplar düzeyinde baktığımızda farklı kimlik ve grup yapılarının birbirlerine yönelik toleransları gün geçtikçe azalmaktadır. Bu süreç, devamında birbirini olumsuz anlamda etiketlemeyi ve “diğer”i olarak görmeyi getirmektedir⁵⁰. Sosyolog ve felsefeci George Simmel'e göre her ilişki ağı bir sınıra işaret etmektedir ve sınır; içerisini ve dışarısını, yerliyi ve yabancıyı ayırt etmektedir. “Yabancı” kolektif bilinçte en dışta kalan, kapı ağzında, gelen ve gitmeyendir⁵¹. Toplumdaki bu ayırım ve farklı grupların birbirlerine yönelik bu tutumu “öteki”nin inşa edilmesine sebep olmaktadır. Bir ötekileştirme pratiği olarak savaşlar bu noktada önem arz etmektedir. Savaş ve gruplar arası çatışmaların mağduru olan insanlar, göç ettikleri yerlerde “misafir” ya da “yabancı” olarak nitelendirilmeleri ile ilk ötekileştirici hamle ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Gittikleri ülkenin dillerini ve kültürel dokularını bilmemeleri, özellikle adaptasyon sürecinde düşük statülü işlerde çalışmaya, insani koşullara uymayan şartlarda yaşamaya zorlanmaları ve bu durumun normatif söylemler ile meşrulaştırma gayesi ötekileştirme sürecini de pekiştirmektedir.⁵² Suriyeli görüşmecilerin anlattıkları ötekileştirmenin somut örneği niteliğindedir.

Kira da yaşıyoruz. Çok ev değiştirdik. Suriyeliyiz diye çıkartıyorlardı. Bazısından da biz çıktık çok kira istediler diye. Pek kimseyle konuşmuyoruz binada. Onlarda bizle konuşmuyorlar. Nedenini bilmiyorum ama bence Suriyeli olduğumuz için. Mesela

50 Çömez Polat, F. ve Kaya E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e - Dergi, 1(1):38-48, s.41-42

51 Durgun, S. (2016). Yabancıya Kimse Yabancı Olmaz: Uluslararası Emekli Göçünün Türkiye'deki Yansımaları, Küreselleşme Çağında Göç, S. G. I. Öner ve N. A. Ş. Öner (Der), İstanbul: İletişim Yayınları, s.531

52 Çömez Polat ve Kaya, 2017, s.41-42

başkası ses yapıyor bize diyorlar ki siz ses yapıyorsunuz. Ama biz yapmıyoruz mesele öyle diyorlar. Ama şimdiki ev sahibi iyi biri. Kira 1200 TL ödüyoruz. (6.Görüşmeci 15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

4.3. Çocuk İşçilerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Çocukların istihdama katılmalarının en hayati sonuçlarından biri, eğitim yaşamının dışında kalmalarıdır. Çocuk emeğinin ucuz emek olarak talep görmesi ve yoksul hanelerde yaşayan yetişkinler için çocuğun çalışmasının elzem olması, çocukların genel olarak hiç okula gitmemelerine ya da okulu bırakmalarına neden olmaktadır. Yerli çocuklardan farklı olarak, Suriyeli çocukların dil bilmemesi, ülkesindeyken okuduğu sınıfları ile Türkiye'dekiler arasında kopuklukların olması, belgelendirme ve aldıkları eğitimin tanınmama sorunu, aldıkları eğitimin gelecekte tanınıp tanınmayacağı endişesi ve başvuru yapmalarına rağmen bazı okul yönetimlerinin başvuruyu kabul etmemesi gibi nedenler de eğitim yaşamına dahil olamamalarına yol açmaktadır⁵³.

Görüşme yapılan çocuk işçilerin yalnızca biri okula devam etmektedir. Bir görüşmeci hem okula gittiğinden hem de çalıştığından bahsetmiştir. Görüşülen diğer onbir çocuk işçi okula devam etmemektedir.

Okula gidiyorum.7. sınıfa gidiyorum. Suriyeli kimliği ile gidiyorum. Matematik öğretmeni okumak isterim. Hem okuyorum hem de çalışıyorum. (1. Görüşmeci, 11 yaş, Tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Suriye'de savaşın etkisini göstermesi ile beraber çocukların eğitim hayatı sekteye uğramıştır. Görüşme yapılan 12 çocuk içerisinde 4'ünün Suriye'de okula gittiği ve Türkiye'ye gelmeleri ile çalışma hayatına girdikleri anlaşılmıştır. Görüşme yapılan diğer 8 çocuk ise çalışmaya Suriye'de başladıklarını, savaşın etkisini göstermeye başlaması ile beraber Suriye'de okula devam edemediklerini ve maddi zorluk yaşamaları sebebi ile okulu terk edip çalışmaya başladıklarını ve Türkiye'ye geldiklerinde de devam ettiklerini aktarmışlardır.

Görüşme yapılan çocukların büyük çoğunluğu ailelerine destek olmak amacıyla çalışmalarını sebebiyle okula devam edemediklerinden bahsetmişlerdir.

Suriye'de iki sene okudum. Sonra Lübnan'a gittim orada çalıştım. Babam amcam orada çalışıyordu gidip geliyorlardı ben de oraya gittim. Oradan Türkiye'ye geldik. Paraya ihtiyacımız var okula gidemiyorum. (10.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

53 Soyalp İ. O. (2016). Suriye'den Gelen Göç ve Çocukların Mevcut Durumu, Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu, 11 Mart 2016, İstanbul: Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi,11-14, s.12

Suriye'de dört yıl okula gittim. Sonra savaş oldu gidemedim. Çalıştım. Oda tekstil. Okula gitmek isterdim ama gidemiyorum. Ailemin paraya ihtiyacı var onlara veriyorum. (4. Görüşmeci,14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki en önemli engel ailelerinin gelirlerinin düşük olması nedeniyle çocukların çalışmak zorunda olmalarıdır. Özellikle erkek çocuklar, babalarını savaşta kaybettiğinde ya da babaları çalışamayacak durumda olduğunda, çok küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Erkek çocuklar kendilerinden büyük ablaları olsa dahi öncelikli olarak çalışmaya başlamaktadırlar. Anne ve baba dışarıda bir işte çalıştığı ve evde bakıma muhtaç bebek ya da yaşlı birileri olduğu durumda, kız çocuklar bu bakım işleri ile ilgilenmek için evde kalmakta ve okula gidememektedir. Yapılan birçok çalışma bazı iş yeri sahiplerinin anne-babalar yerine küçük çocukları istihdam etmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Çocukların ucuz bir işgücü olarak görülmesi bu durumun en temel nedenidir. Bu nedenle ebeveynler iş bulamadığında çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadır.⁵⁴

Suriye'de beşinci sınıfa kadar okudum sonra okumadım. Paraya ihtiyacımız vardı. Okumak isterdim. Telefon tamiri hocası olmak isterdim. (1. Görüşmeci,11 yaş, tekstil sektöründe ortacı olarak çalışıyor).

Ayrıca görüşmeciler arasında kimlik belgesi sorunu yaşadıklarını, kimliklerinin başka bir şehre bağlı olduğunu ve bu nedenle okula devam edemeyeceklerini ifade edenler de vardır.

Okula gitmiyorum. Çalışıyorum. Suriye'de iki sene okudum. Kimliğim Antakya'da burada almazlar. Okusaydım spor hocası olmak isterdim. (3. Görüşmeci 14 yaş, tekstil atölyesinde düz makineci olarak çalışıyor).

Suriyeli göçmen çocuk işçiler ailelerinin içerisinde buldukları zor ekonomik koşullardan dolayı düşük ücretler karşılığında uzun çalışma saatlerini kabul etmektedirler. Dolayısıyla bu uzun ve zor olan koşullar çocukların eğitimini engellemektedir. Göçmen çocukların küçük yaşta çalışmaya başlamaları onları bir insan hakkı olan temel eğitimden yoksun bırakmaktadır.⁵⁵

Elde ettiğimiz bulgular neticesinde Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'de eğitimlerine devam etme konusunda istekli oldukları fakat içinde buldukları şartların buna elverişli olmaması sebebiyle devam etmedikleri ve muhtemelen devam edemeyecekleri anlaşılmıştır. Türkiye'deki Suriyeli çocukların okullaşmamasını analiz eden çalışmalarda da yaptığımız araştırma ile uyumlu bir şekilde ekonomik sorunların ve çocukların çalışmak zorunda olmasının okullaşmanın önündeki en önemli engel olduğu görüldüğü görülmektedir.

54 Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler, Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları, s.36

55 Lordoğlu ve Aslan, 2018, s.727-729

Görüşmecilere yönelttiğimiz “kızın/oğlun olursa çalıştıracak mısın?” sorusuna tümü okutmaktan ve meslek sahibi olmalarından yana olduklarını ifade etmişlerdir.

Çocuklarım olsa onları okuturum çalıştırmam hiç. Çünkü çalışmak zor bence. Suriye’de olsak ben de okumak isterdim. Suriye’de iş yok diye buraya geldik aileme yardımcı olmak istiyorum o yüzden okula gitmiyorum. Ama çocuklarıma (okula) gidin derim onları çalıştırmam. Benim gibi olmasınlar. Çünkü yazık. (6.Görüşmeci, 15 yaş tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Pek çok ülkede mücadele edilmeye çalışılan çocuk işçiliği olgusu, yalnızca ekonomik değil toplumsal bir sorundur. Çocukların çalışması çoğunlukla eğitim alanının dışında olmalarına ve bu sebeple ileriki yaşamları için gerekli olacak donanımdan da yoksun kalmalarına karşılık gelmektedir.⁵⁶

4.4. Çocuk İşçilerin Çalışma Yaşamına İlişkin Bulgular

4.4.1. Türkiye’de İşe Giriş Süreci ve İş Geçmişi

Çocukların çoğu 9-10 yaşlarında işe başlamıştır. Geldikleri ülkede de tekstilde çalışanlar olduğu gibi çalışmaya Türkiye’de başlayanlar ve tekstilden önce tercümanlık, satıcılık, market elemanı olarak çalışanlar da vardır. Yedi çocuk ortacı, bir çocuk ütücü, bir çocuk overlokçu olarak çalışmakta, iki çocuk düz makine dikişinde, bir çocuk düğme dikişinde çalışmaktadır.

Çocuklardan dördünün babası da çalışmakta, diğer dört çocuk abileri ile birlikte hanelerinin geçimini sağlamaktadır. Bir çocuk tek başına yaşamakta ve çalışmaktadır. Hanede kadınların da (abla, anne, hala) çalıştığını belirten üç çocuk vardır.

Görüşme yapılan çocuk işçilerin Türkiye’de işe giriş sürecine ilişkin verdikleri cevaplar farklılık göstermektedir. Birkaç görüşmeci iş bulmakta zorlandıklarından ve kısa sürede iş bulamadıklarından bahsederken kimisi de kolaylıkla iş bulabildiğini belirtmiştir.

9 yaşında Suriye’de çalışmaya başladım. Lokanta. Burada 2 ay iş bulamadım. Abim buldu ben de onun yanında çalışmaya başladım. İşi öğrenmekte biraz zorlandım. (9.Görüşmeci, 15 yaş, tekstil atölyesinde makineci ve ortacı olarak çalışıyor).

Çalışmaya Suriye’de 9 yaşında başladım. Türkiye’ye gelince hemen iş bulamadım. Çok aradım. En son kendim buldum. (4.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

56 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017, s.10

Suriye'de okuyordum. Savaşın sonra buraya gelince çalışmaya başladım. 11 yaşında çalışmaya başladım. İlk önce markette çalışıyordum sonra tekstilde başladım. İş bulmakta zorlanmadım. (6.Görüşmeci, 15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Hep tekstilde çalıştım. Türkiye'ye gelir gelmez çalışmaya başladım. İşleri arayarak buluyorum. Çıkıyorum yola bakıyorum nerede atölye var gidiyorum. (6.Görüşmeci, 15 yaş, tekstilde ortacı olarak çalışıyor).

Çalışma yaşları ve iş geçmişleri açısından değerlendirecek olursak görüşmecilerin neredeyse tamamı yaşları hala küçük olsa da çok daha küçük yaşlarda çalışmaya başlamış ve birkaç farklı sektör dışında genellikle tekstil sektöründe çalışmışlardır.

5 senedir çalışıyorum. 10-11 yaşında çalışmaya başladım. İlk üç sene Hatay/Uzunçarşıda çalıştım. Elbise falan sattım, tercüman olarak çalıştım kuyumcudaki Hatay'da tekstil az vardı. Şimdi çalıştığım yerde eskiden çalışıyordum.1 sene çalıştım sonra patron çağırıldı dedi gel. Geri döndüm 2 hafta oldu çalışalı. (7.Görüşmeci, 15 yaş, mont dikim atölyesinde düğmeci olarak çalışıyor).

Görüşmecilerin tamamının ifadeleri değerlendirildiğinde çok küçük yaşlarda çalışma yaşamına atıldıkları ve genel itibarıyla işe ulaşmanın daha kolay olması sebebiyle tekstil sektörünün tercih ettikleri ilk alanlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2017 baharında, İstanbul'da Küçükçekmece ve Bağcılar 301 çalışan çocuk ve ebeveynleriyle yapılan görüşmelerde çocukların ortalama 3 yıldır çalıştıklarını saptanmıştır. Rapora göre çocukların dörtte birinin 11 yaş ve altında çalışmaya başladığı görülmüştür. Mevzuata uygun olarak 15 yaş ve üstünde çalışanların oranının sadece yüzde 27 olduğu ve hiçbirinin yasal düzenlemelerin öngördüğü biçimde çalışmadığı belirtilmiştir⁵⁷. Çalışmamız kapsamında yaptığımız görüşmeler neticesinde de çocukların çalışma yaşı ve şartlarına ilişkin benzer bulgulara ulaşılmıştır.

4.4.2. Çalışma ve İş Değişirme Nedenleri

Görüşmelerde, işverenlerin çocuk işgücü talebinin yanı sıra kapitalist üretim ilişkileri içinde sistemin emek gücü ve üretim araçları arasındaki sömürü düzeninin neden olduğu ve ülkelere ve/veya sektörlerimize göre değişen ve çocukları çalışma mecburiyetinde bırakan yoksulluk, görüşme yaptığımız çocukların tamamı için çalışma nedeni olarak karşımıza çıkmıştır. Göç süreci ile beraber yoksulluğun artması ve değişen hayat düzeni çocukların çalışmasındaki temel faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma nedenine ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir;

57 Uyan Semerci, P. vd. (2017). Çalışan Çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

2 sene okudum sonra çalışmaya başladım. Lübnan'da da çalışıyordum. Buraya da gelir gelmez hep çalışmaya başladım. alıŐmak zor, her Şey zor yani. Eskiden Suriye'de okuyorduk, rahattık. Ev kirası yok. Babam tek başına çalışıyor, biz okuyorduk. Fazla paraya ihtiyaımız yoktu elhamdülillah. Ama Şimdi bir gün alıŐmasak a kaırız. (10.Görüşmeci,16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak alıŐıyor).

Aileme yardımcılık için çalışıyorum. Tabi çalışmak zor. Eskiden Suriye'de rahatık, mutluyduk. Burada hep çalıŐıyoruz, hepimiz, yine de yetmiyor. Suriye'de evimiz vardı kira yoktu. Babamın işi güzeldi. Şimdi Suriye'de yine ama işi pek yok. Şimdi burada kira da veriyoruz. Her Őeye para gidiyor hepsi pahalı. alıŐsam aileme yardımcı olamam. Benim aldığım parada yarıyor bir Őeylere. O yüzden çalışıyorum. (5.Görüşmeci, 14 yaş, tekstilde ortacı olarak alıŐıyor).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi çocukların çalışma sebeplerinin başında ailelerinin içinde bulunduğu maddi yetersizliğe destek olmak amacı gelmektedir.

Ailem Suriye'de tek para kazanan benim. 1200 TL alıyorum 600 TL aileme gönderiyorum. (12.Görüşmeci, 17 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak alıŐıyor).

Daha önce yapılmış çalışmalar ortaya koymaktadır ki Suriyeli ailelerin ciddi bir kısmı yoksulluk nedeniyle çocuklarının çalıŐmasını kabul etmekte ve hatta teŐvik etmektedir.⁵⁸ Her ne kadar yeterli resmi veri olmasa da beyana dayalı kanıtlar ve yapılan çalıŐmalardaki gözlemler Suriyeli ocukların ocuk iŐiliđinin en kötü hali olarak tabir edebileğimiz koşullarda çalıştıklarını ve Suriyeli ailelerin ekonomik zorluklarla mücadele etme yollarından en yaygın olanının çocuklarını çalıŐtırmak olduğunu göstermektedir.⁵⁹

lkelerindeki Őiddet ve istismar durumundan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeli ocuklar, Türkiye'de de farklılaŐan deneyimlerle kendilerini istismar içerisinde bulmaktadır. Savaş sonrası geldikleri bir ülkede derin bir yoksulluk deneyimi ile karşı kaŐıya kalan Suriyeli ocuklar, ocuk olmayı bırakarak denetimsiz ve plansız bir Şekilde, enformel istihdama eklemelenmektedir. Suriyeli ocukların istihdam deneyiminde enformelliğin beraberinde getirdiği dezavantaj "mültecilik" ile birleŐerek emeğin en savunmasız halini ortaya ıkarmaktadır⁶⁰.

Görüşmecilerin birçoğunun sık sık iş deđiŐtirdikleri ve kısa süreli çalıştıkları anlaşılmıştır.

58 Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen Göçmen ocukların iŐiliđi: Türkiye'deki Suriyeli ocuklar, çalışma ve Toplum, 57(2), 722

59 Soyalp, 2016, s.13

60 Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli ocuk iŐiler ve Sorunları: Kilis rneği, G Dergisi Yayınları, 3(1): 29-63; Lordoğlu ve Aslan, 2018

6-7 aydır şimdiki çalıştığım yerde çalışıyorum. Ondan önce 1 ay çalıştım. Hep tekstilde çalıştım.3 kere iş değiştirdim. (11.Görüşmeci, 16 yaş tekstil atölyesinde ütücü olarak çalışıyor).

Son çalıştığım yerde 1 haftadır çalışıyorum. Ondan önce 4 ay evde oturdum. Daha öncesinde de 1 yıl çalıştım. 5 kere iş değişikliği yapmışımdır. (12.Görüşmeci,17 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Sıklıkla iş değiştirmelerinin sebebine ilişkin yöneltilen soruya verdikleri cevaplar benzerlik göstermektedir. Yöneltilen soruya verilen cevaplardan birkaçı şu şekildedir;

Patron bağıyor falan, kızıyor, kötü davranıyorlar. Para veriyorlar ama çok az veriyorlar o yüzden çıkıyorum işten. (12.Görüşmeci,17 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Çok iş değiştirdim. 4-5 kere değiştirmişimdir. Çünkü patron paramı vermiyor bazen. Bazen de kızıyor. Bir kere bir yerde çalışıyordum patron tokat vurdu bana. Ben de çıktım oradan. En başta markette çalışıyordum orası iyiydi. Patron pek kızmıyordu iyi davranıyordu biraz. Ama biz oradan taşındık ben de tekstilde çalıştım. Diğer yerlerde de kızıyorlardı bazen de paramı az veriyorlardı. (6.Görüşmeci, 15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Bazen bağıyor patron, bazen paramı vermiyor bazen de iş duruyor. Bu yüzden iş değiştiriyorum. (11.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde ütücü olarak çalışıyor).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere iş değiştirme sebepleri içerisinde işverenin kötü muamelesine maruz kalmaları ve ücrete ilişkin sorunlar yaşamaları en çok verilen cevaplar içerisinde yer almaktadır. Diğer taraftan çocuklar en kolay işe alınan ve çıkartılan grup olmaları nedeniyle işlerde bir durgunluk olduğunda öncelikle işten çıkartılmaktadır.

4.4.3. Çalışma Koşulları ve İşveren ile İlişkileri

Yapılan çalışmalar göçmen ailelerinde yetişkinlerin sosyo-ekonomik yetersizlik, dil sorunu ve emek piyasasının koşulları nedeniyle işgücü piyasasına dahil olamadıklarını ya da emek piyasasına dahil olsalar bile geçimlerini sağlayacak gelir elde edemediklerini ve göçmen çocukların emek piyasasına eklenmek zorunda kaldıklarını göstermektedir.⁶¹ Özellikle Suriye'deki savaş nedeniyle zorunlu göç sürecine dâhil olan çocukların aileleri tüm birikimlerini ve gelir kaynaklarını yitirmiştir. Refakatsiz ve/veya aileleri ile zorunlu göçe maruz kalan göçmen

61 Toran, 2010, s.293.

çocuklar, kötü koşullar altında çalışma hayatına girmekte, istismara ve sömürüye açık hale gelmektedir.⁶²

Bizim araőtirmamızda da görüşülen Suriyeli mülteci çocukların, yetişkinlere göre daha ucuz emek olmaları nedeniyle daha kolay iş bulabildikleri görülmüştür. Aynı zamanda çocuk işçilerin çalışma Őartları zor ve yıpratıcı olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma saatlerine ilişkin yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda çalışma saatlerinin yaklaşık 11-12 saat olduğunu görülmektedir. Ortalama olarak sabah 08:00 akőam 7:30 arasında çalıştıkları belirlenmiőtir. Kimi görüşmecilerin işe baőtama ve iőtten paydosları yarımőar saat değişiklik gösterse de ortalama çalışma saatleri 11-12 saate tekabül etmektedir.

Sabah 08.00'de işe baőtıyoruz. Sabah saat 07.00 de kalkıyorum. Yemek yiyorum, gi-yiniyorum çıkıyorum saat tam 08.00 oluyor burada. Akőam saat 19.30'a kadar çalıőtıyorum. (10.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalıőtıyor).

Sabah saat 09.00 işe baőtıyoruz akőam saat 20.00'de paydos ediyoruz. Ben 08.00 de kalkıyorum ancak yetiőtıyorum işe. Akőam dönerken de biraz yürüyorum iőyerim eve çok yakın değil. (6.Görüşmeci,15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalıőtamakta).

Görüşmecilere yöneltilen "Patronun/iş sahibin sana nasıl davranıyor?" "Hastalandığında izin almak istesen izin veriyor mu?" gibi sorulara çocukların neredeyse tamamına yakını işveren tarafından az veya çok kötü muameleye maruz kaldıkları ve herhangi bir durumda kolaylıkla izin alamadıkları cevabını vermiőtlerdir. Daha önce de bahsedildiği gibi işverenlerin bu tutumu sonucunda sık iş deđiőtirdikleri anlaşılmaktadır.

Patron bazen kızıyor bazen iyi davranıyor. Hastalansam izin vermiyor, iőtın var di-yor. Gidersen gelme diyor. (4.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalıőtıyor).

İyi davranmıyor. Kızgın biri her Őeye kızıyor. Mesela bir Şey desen "ne var çabuk söyle" diyor, pek dinlemiyor. Sonra kızıyor. Hastalansam izin istemem, vermez za-ten. Baőtka yerde çalıőtmiőtüm patron küfür etmiőtü ben de oradan çıkmıőtım. (6.Görüşmeci,15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalıőtıyor).

Çok iyi davranmıyor. Bir yanlıőın olsa kızıyor hemen. Ama erkeklere daha çok kızıyor, amcamın oğlu ile beraber çalıőtıyoruz ona tokat atmıőtü bir kere o da iőtı bıraktı sonra geri çağırdı patron. Kızlara öyle yapmıyor ama çok iyi davranmıyor yine de.

62 Sallan Gül, S. vd. (2019), Türkiye'de Emegiın En Savunmasız Hali: Őanlıurfada Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak, Çalışma ve Toplum, 69(2): 917-940, s.933. Bu zorunlu göç yolcuğunda çok sayıda çocuk da kaybolmuş ya da hayatını yitirmiştir. Laczko F., Black J. and Singleton A. (2019), Missing Migrant Children, Fatal Journeys Volume 4, IOM, GMDAC.

Hastalandığımda izin istesem vermez bence. (5.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Suriyeli çocuklar bedensel olarak kaldıramayacakları ağır iş şartlarına boyun eğerken küfür ve hakaretlere de maruz kalmaktadırlar.⁶³

İstanbul'un 6 ilçesinde yaklaşık 744 bireyi barındıran 124 Suriyeli hane ile Hayata Destek Derneği'nin yürüttüğü bir proje sonucunda elde edilen bulgular, çocukların çalıştığı sektörler arasında –özellikle Avcılar, Küçükçekmece, Ümraniye gibi yerlerde – tekstil sektörünün önemli bir yer tuttuğunu, tekstil atölyelerinin aydınlatmanın olmadığı, tacizlerin olduğu, insani çalışma koşullarından mahrum birçok olumsuzluğun yaşandığı ve çalışma ve sağlık açısından pek uygun sayılmayacak ortamlar olduğunu göstermektedir.⁶⁴

4.4.4. Ücretler

Maaşlarına ve yemek ücretlerine ilişkin verdikleri cevap birçoğunda aynıdır. Aylık aldıkları maaş 1000-1400 TL arasında değişkenlik göstermektedir. Yalnızca bir görüşmeci haftalık 500 TL aldığını söylemiştir. Öğlen yemeğine ilişkin yönelttiğimiz soruda verilen cevapların çoğu öğlen yemek ücreti almadıklarına ilişkindir. Birkaç görüşmeci yemek ücretini aldığını fakat harcamayıp yemek ihtiyacını evden karşıladıklarından bahsetmiştir. İki görüşmeci işveren tarafından aylık 70 TL'ye tekabül eden yemek kartı aldıklarını söylemişlerdir.

1000 TL maaş alıyorum. Patronum yemek parası vermiyor. Evden götürüyorum. (4.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

1200 TL maaş alıyorum. Yemek parası için aylık 70 TL alıyorum. Lokantaya gönderiyorlar bizi. Kart veriyorlar. Tabakla yemek alıyoruz. İçinde çok az yemek oluyor. (9.Görüşmeci,15 yaş, tekstil atölyesinde makineci ve ortacı olarak çalışıyor).

Daha önce yapılan çalışmalar da göstermektedir ki yetişkin işçilerle birlikte en kötü koşullarda, çoğunlukla küçük, izbe atölyelerde, uzun saatler çalışan çocuk işçilere, aynı işi yapmış olsalar bile yetişkinlerden daha az ücret verilmektedir⁶⁵. Kireçdağ 2016 yılında Suriyeli çocuklar üzerine Antakya'da yaptığı alan araştırmasında görüşme yaptığı tekstilde çalışan Suriyeli çocuk işçilerin yarısının haftalık 50 TL altında ücret aldığını saptamıştır. Atölye sahibi Türkiyeli overlokçu ve makineci işçilere aylık ödediği miktarın toplamda 6.400 TL iken Suriyeli 14-15 yaşındaki

63 Kaygısız, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, Friedrich Ebert Stiftung, s.11

64 Kaya, A. (2016). İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Çocuk İşçilerin Durumuna Dair Veriler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Konferans Notları, 11 Mart 2016, İstanbul: Hayata Destek Derneği, 26-30, s.27

65 Kaygısız, 2017, s.11

çocukları çalıştırmaya başlamasıyla aynı işe ödediği ücretin aylık 1720 TL'ye tekabül ettiğinden bahsetmiştir. ⁶⁶

Düşük ücretlerin yanında görüşme yaptığımız Suriyeli çocuk işçilerin çoğu ücretlerini düzenli alamamaktadır hatta hiç alamaları da söz konudur. Düşük ücretler, ücretlerin ödenmemesi ve kötü muamelenin Suriyeli mülteci çocuk işçiler için anlamı yeniden iş aramaktır.

Eski patronum paramı vermedi. Alamazsın oğlum dedi. Param onda kaldı bana vuracaktı ben de hemen kaçtım. 350 TL'mi vermedi. (4.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Eskiden biz ikimiz beraber çalışıyorduk (yanındaki Suriyeli göçmen arkadaşı). Patron dedi ki siz çalışın ben paranızı veririm. 1 ay sonra paramızı vermedi. Abimi götürdük. Patron dedi ki siz kavga mı istiyorsunuz ben polisi ararım. Abim de ben kavga istemiyorum, bizim ihtiyacımız var çocukların parasını istiyorum dedi. Patron "veririm çocuklara" dedi ama sonra hiçbir şey vermedi. Benim 1200 onun 1300 TL (arkadaşının) paramız onda kaldı. (9.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

Bir kere patronum 400 TL mi vermedi. Hep diyorum diyor haftaya haftaya... Ben de arkadaşımı aldım gittim istedim paramı öyle verdi. (7.Görüşmeci, 15 yaş, mont dikim atölyesinde düğme dikme işi yapıyor).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere çalışan çocukların birçoğu işverenenden ücretini alma konusunda sorunlar yaşamış veya ücretlerini düzensiz almışlardır. Ücretlerinin ödenmemesi Suriyeli işçilerin yaşadığı en önemli sorunlar arasındadır. Bir sorun yaşadıklarında hangi makama şikâyet edeceklerini, haklarını nerede arayacaklarını bilememeleri ve kayıt dışı çalışmaları gibi nedenlerle işverenlerin Suriyelilerin ücretlerini ödememesi yaygın davranışlardan biridir. ⁶⁷

Türkiyeli çalışan çocuklar ile aldıkları ücret arasında fark olup olmadığına dair yönelttiğimiz soruya ilişkin verilen birkaç cevap şöyledir;

1000 TL maaş alıyorum. Türk çocuklar var. 1200 – 1400 TL alıyorlar. Benden fazla alıyorlar. (4.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Emeğimin karşılığı bu değil. Makineciyim, ortacıyım her şeyi yapıyorum. Patron az para veriyor. Zam gelecek diyor ama vermiyor. Türklere daha çok para veriyor.

66 Kireçdağ, N. (2017). Antakya'da Bir Alan Araştırmasına Dayalı Gözlemler: Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler, TBB Mesleki ve Sağlık Güvenlik Dergisi, 16(62-63): 29-35, s.34

67 Kaygısız, 2017, s.18

Mesela ben onlardan daha iyi çalışıyorum onlara 1800 TL bana 1200 TL veriyor. (9.Görüşmeci, 15 yaş, tekstil atölyesinde makineci ve ortacı olarak çalışıyor).

Onlar Türk bize Suriyeli deyip az veriyorlar. Burada biz Suriyeliyiz diye öyle yapıyorlar. (7.Görüşmeci, 15 yaş, mont dikim atölyesinde düğme dikme işi yapıyor).

Türk çocuklara davranışları çok farklı. Mesela onlara bağırımlar, yerleri süpürüyorlar. İşleri kaldırıyoruz ya taşınıyoruz ya onlar kaldırmazlar biz kaldırıyoruz. Türk benim yaşında bir çocuk olsa benden daha büyükte olsa o yapmıyor. Ben ve bu (yanındaki göçmen arkadaşı) tuvaleti temizliyorduk ben yapmam dersin git bir daha geri gelme diyor. Hemen hadi ya çabuk olun diyorlar. Yavaş olduğumuzu söylüyorlar. “Böyle çalışırsanız para vermeyeceğim size” diyor patron. (10.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Suriyeli çalışan çocuklar Türkiyeli çocuklara kıyasla daha az ücret aldıklarından yakınmaktadırlar. Bu durumun sebebi olarak ise verilen cevapların birçoğu yukarı da ifade edildiği gibi “Suriyeli olma” durumu ile ilişkilendirmektedirler. Yerel çocuk emeğiyle kıyasla mülteci çocuk emeği daha da savunmasız ve itaatkârdır. Göçmen çocuklar bunun yanında ayrımcılık ve ırkçılık ile de karşı karşıya kalmaktadır.

4.5. Çocuk İşçilerin Geleceğe İlişkin Beklentileri ve Geri Dönüşe Dair Görüşleri

Görüşme yapılan çocuklar içerisinde çalışma saatleri dışında çeşitli faaliyetler ile ilgilenen ve bu yönde gelişim göstermeyi hedefleyen çocuklar vardır. Geleceğe yönelik beklentileri içerisinde yaptıkları bu faaliyetler doğrultusunda planları olduğu anlaşılmıştır.

Spor hocası olmayı istiyorum. Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri 19.00-23.00 arasında kickbox yapıyorum. (10.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

Paten sürüyoruz, adliyenin önünde. Bir de kickbox yapıyoruz. Spor hocası olmak istiyorum ben de. (7.Görüşmeci, 15 yaş, mont dikim atölyesinde düğme dikimi yapıyor).

Paten sürüyoruz. İleri de kamera alıp video çekmek istiyorum. Youtube yüklemek istiyorum oradan para kazanmak istiyorum. Şimdi kamera almak için para biriktiriyorum. (10.Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere görüşmecilerin bazıları geleceğe ilişkin hobilerine yönelik meslekleri tercih etmek istediklerini belirtmişlerdir. Kimi görüşmeciler yine tekstil

sektöründe çalışmayı hedeflediklerini kimisi ise farklı birkaç alana yönelmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

Savaş biterse ve Suriye'ye gidersek ileride öğretmen olmak isterim. Burada olamam çünkü çalışıyorum. Ama eğer gidersek orada öğretmen olmak istiyorum. Tekstilde çalışmak istemiyorum (5.Görüşmeci, tekstil sektöründe ortacı olarak çalışıyor).

İleri de doktor olmak isterdim ama şimdi çalışıyorum olamam. Ama burada kalırsak ileride ya tekstil yeri açmak isterim ya da bakkal. Tekstili seviyorum ama çalışmak zor. Şimdi bir şeyler öğreniyorum belki ileride kendi yerim olur. (6.Görüşmeci,15 yaş, tekstil sektöründe ortacı olarak çalışıyor).

Görüşülen çocukların göç etmek zorunda kalışları, düzensiz bir yaşamın içerisinde olmaları ve ülkelerine dönüp dönmeyeceklerinin belirsizliği geleceğe ilişkin beklentilerini etkilemektedir. Yine de hobilerinden bahsederken gözlerinin içi parlıyor. Umutlular. Görüşmecilerin Suriye'ye yönelik beklentileri içerisinde ise en başta savaşın son bulması yatmaktadır.

Benim babamla iki abim Suriye'de. Ama onlar da gelecekler artık. Babam Suriye'yi çok seviyor gelmek istemiyor bizi oraya geri götürmek istiyor ama orada iş yok ev yok. Her şey yıkıldı. Geldiğimizde annem hep ağlıyordu ama şimdi alıştık. Savaş ne zaman biter belli değil artık barış olmasını isterim. (5.Görüşmeci, 14 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Eskiden güzeldi Suriye. Ne zaman ki savaş oldu her şey kötü oldu. İşimiz okulumuz hep yıkıldı. İnternette bazen bakıyorum her yer çok kötü olmuş. Eski Suriye güzeldi. (6. Görüşmeci, 15 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Geri dönüş, göç gibi geniş ve aynı zamanda karmaşık bir olgudur. Kendine has dinamiklere sahip olan uluslararası göç zincirinin bir halkası, göç hareketinin olası sonlarından biridir. Geriye göç kararları iktisadi ve siyasi nedenlerin yer aldığı makro düzeyden, bireysel bakış açılarının önem taşıdığı mikro düzeye kadar uzanmaktadır. Göçmenin yalnızca bir nedenden dolayı geri döndüğünü söylemek doğru olmayacaktır. Aynı anda birçok neden bu dönüşe sebep olabilmektedir. Geri dönüş kararları verilirken ekonomik etkilerin yanı sıra, güçlü aile bağları, memleket özlemi gibi faktörler de ağır basmaktadır.⁶⁸ Ülkelerinde savaşın travmasını yaşayan, ailesi bölünen ya da akrabalarını kaybeden göçmenlerin sığındıkları ülkelerde yabancı dil engeli ve kendini ifade edememe, kimliksizlik, farklı bir kültüre alışma, depresyon ve stres bozukluğu

68 Zorunlu göçmenlerin kimisi ülkelerindeki çatışmaların son bulmasını beklerken kimisi ise çeşitli nedenlerden dolayı çatışmalar sürdüğü esnada geri dönmektedir. Şirin Öner, N. A. (2016). "Son mu Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olguyu Olarak Geri Dönüş", Küreselleşme Çağında Göç, N. A. Şirin Öner ve S. G. İhlamur Öner (Der), İstanbul: İletişim Yayınları, 263-286, s.268

gibi sorunlar yaşadıkları bilinmektedir.⁶⁹ Ayrıca göçmenlerin geri dönüş kararları içerisinde saydığımız nedenlerin dışında çeşitli önyargıların ve ayrımcılık gibi olumsuz deneyimlerin de bu dönüşe sebebiyet verdiğini söylemekte yarar vardır.⁷⁰

Geri dönüşler yerinden edinmiş kişilerin yaşadığı sosyal bir gerçekliktir. “Terk etme” veya “insan hakları ihlallerinden kaçma” hakkı nasıl temel haklardan sayılıyorsa anavatana geri dönüş hakkı da temel bir haktır. Geriye dönüş, toplumsal açıdan da çatışma/savaş sonucu yerinden edilmiş kişilerin ülkeleri ile kopan bağlarının onarılması için atılan ilk adımlardan biri olarak değerlendirilebilir. Ancak savaşın açtığı yaraların ve hasarın tamiri ciddi bir süreç istemektedir ve bu bağın tekrar sağlanmasının ne denli mümkün olacağı tartışma konusudur.⁷¹

Buradan hareketle çalışmamız kapsamında değerlendirecek olursak geriye dönüşe yönelik yönelttiğimiz sorulara cevap olarak görüşmecilerin birçoğu Suriye’de savaşın bitmesi koşulu ile geri dönmek istediklerinden bahsetmişlerdir.

Ülkeme dönmek isterim çünkü orası daha güzeldi. Okula gidiyorduk. Burası da güzel ama kendi vatanım gibi değil yine de. Arkadaşlarım vardı akrabalarım da. Bazısı savaşta öldü. O yüzden şimdi gitmek istemem ama savaş biterse gitmeyi isterim. (16 yaş tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Suriye’ye dönmek isterim. Ailem orada çünkü. Ama onlar da buraya gelmek istiyorlar çünkü savaş var. Savaş olmasa gelmezdik zaten (12.Görüşmeci, 17 yaş, tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışıyor).

Ancak kimisi de Türkiye’ye alıştıklarını, düzen kurduklarını ve savaşın yarattığı olumsuzlukların da etkisiyle geri dönmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Geri döndüklerinde askere alınacakları ve savaşa katılmaya zorlanacaklarından çekinen bazı görüşmeciler ise Türkiye’de yaşamaya devam etmek istediklerinden bahsetmiştir.

Suriye’ye gitmek isterim çünkü bizim vatanımız. Savaş tamamen biterse giderim. Bizim köyde savaş bitti ama eğer gidersek abimleri askere alırlar. 20 üstünde mecbur askere gidecekler. O yüzden gitmek istemiyorum... (7. Görüşmeci, 15 yaş, mont dikim atölyesinde düğme diyor).

Ülkeme dönmeyi şimdi düşünmüyorum çünkü savaş bitmez. Ama biterse gideriz tabi. Buraya da alıştım 5 senedir burada kaldık çünkü. Savaş biterse gideriz. Çünkü

69 Buz, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu, TBB Dergisi, 21(77), 120-130. [http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/\(02.07.2019\)](http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/(02.07.2019))

70 Şirin Öner, 2016, s.268-269

71 Şirin Öner, 2016, s.268-282

bizim vatanımız orası. Sen Suriye'ye gitsen buraya gelmek istemez misin? (10.Görüşmeci, 16 yaş tekstil atölyesinde overlokçu olarak çalışıyor).

Artık Suriye'de kimsem kalmadı. Dönmek istemem bir daha. (11. Görüşmeci, 16 yaş, tekstil atölyesinde ütücü olarak çalışıyor).

Türkiye'nin muhatap olduğu göç dalgası henüz tamamen bitmemiştir ve savaş sona ermediği, Suriye'de istikrar sağlanmadığı sürece Türkiye'ye göçler devam edecektir. Türkiye'de yaşamakta olan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun yakın dönemde ülkelerine geri dönme ihtimalleri düşüktür. Örneğin 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'teki savaştan kaçan göçmenlerin yüzde ellisinden fazlası geri dönmemiştir. Afet ve Acil Durumu Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) yayınladığı Suriyelilere ilişkin raporda her beş Suriyeliden üçünün geri dönmek istemediği yönündedir.⁷²

Sonuç

Hannah Arendt'e göre 20.yüzyılın başı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ulus devlet kurma çabaları ve bu doğrultudaki iç savaşlar önceki dönemlerin savaşlarından farklı olarak hiçbir yere kabul edilemeyen, yurtsuz ve insani haklardan yoksun bir göçmen kitlesi yaratmıştır⁷³. Arendt'in tarif ettiği bu süreç yüzyıl başı ve Avrupa Kıtası ile sınırlı kalmamıştır, günümüzde ve coğrafyamızda yaşanmaya devam etmektedir.

1980'lerden bu yana göçler için hem geçiş hem de hedef ülke haline gelen Türkiye 2011'de Suriye'den büyük bir göç dalgası ile karşılaşmıştır. Özellikle batılı ülkelere gitme arzuları olsa da uygulanan kısıtlayıcı göç politikaları nedeniyle Türkiye'de kalmış tekstil, inşaat gibi sektörlerde vasıfsız işlerde istihdam edilmektedirler. Göç eden işçiler göç ettikleri ülke vatandaşlarına nazaran daha tehlikeli, daha kötü şartlarda ve daha düşük ücretlere çalışmaktadırlar. Ucuz emek yolu ile uluslararası üretim zincirlerine eklenme çabası içinde olan Türkiye açısından düşük ücretli kadın ve çocuk emeği ile beraber göçmen emeğinin kullanılması da sermayenin stratejisinin önemli parçası bir haline gelmiştir. Bu durum neticesinde en savunmasız, en itaatkar olan göçmen çocuk emeği, düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ile kötü koşullarda çalışmaya hazır yedek işgücü ordusunun bir parçası haline gelmiştir.

Bu çalışmada kapitalist birikimin önemli alanlarından biri olan ve göçmen emeğinin fazlasıyla kullanıldığı tekstil sektöründe göçmen çocuk işçilerin yaşam biçimleri ve çalışma koşulları Suriyeli çocuk işçiler bağlamında ele alınmıştır. Bu çerçevede İstanbul Çağlayan'da tekstil sektöründe çalışan 12 göçmen çocuk ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Zorlu göç koşulları ile geldikleri Türkiye'de eğitimlerine devam etmedikleri, çok küçük yaşlarda, bazılarının Suriye'de bazılarının Türkiye'ye geldikten sonra çalışmaya başladıkları görülmüştür.

72 Taş ve Özcan, 2018, s.42.

73 Arendt, H. (1998). Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm, B. Şener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.256

Tekstil sektöründe düşük ücretlerle, uzun saatler (11-12 saat) çalışmakta, ücretlerini düzenli alamamakta hatta bazen hiç alamamaktadırlar ve hemen hepsi işverenler tarafından hakarete, kötü muameleye maruz kalmaktadır. Bu nedenlerle de sık sık iş değiştirmektedirler.

Görüşme yaptığımız Suriyeli çocukların çoğu savaşın biteceğine ya da ülkelerindeki olumsuzlukların ortadan kalkacağına dair umutları olmadığından geri dönmeyi düşünmemektedir. Türkiye’de zor koşullarda da olsa bir yaşam kurmuşlar, küçük yaşta büyük sorumluluk altına girmişlerdir. Ancak daha önce belirtildiği gibi mültecilerin, sığınmacıların zorla yerinden edilenlerin de hayata dair özlemleri vardır. 12 saatlik iş gününün sonunda spor salonuna gitmek, kickbox yapmak, paten kaymak gibi hobilerinden bahsederken gözlerinin içi parlıyor, umut saçıyorlar. Suriyeliler, Suriyeli çocuklar artık Türkiye’de toplumsal yapının bir parçasıdır. Bu noktada vatandaş olsun olmasın bütün çocukları kapsayacak kalıcı koruyucu politikalar geliştirmelidir.

Kaynakça

- AKÇABAY, C. (2016). Mülteciler ve Hukuk Politikası: Suriyeli Sığınmacılara Tanınan Geçici Koruma, DİSK-AR Bülteni, 4
- AKDENİZ, E. (2014). Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- AKKUZU, İ. (2015). Göç ve Kapitalizm, DİSK-AR Bülteni, 4, 23.
- AREN, S. (1990). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı-Türkiye Ekonomisinden Örneklerle, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ARENDR, H. (1998). Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm, (Çev.) B. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAŞARANBİLEK, E. (1993). Arkeolojik Eserlerde Çocuk, Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s.36-48.
- BOYBEK, S. (2009). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- BRİZON, P. (1997). Emeğin ve Emekçilerin Tarihi, (Çev) C. Süreyya, Ankara: Onur Yayınları.
- BUZ, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu, TBB Dergisi, 21(77): 120-130. [http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/\(02.07.2019\)](http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/(02.07.2019))
- CİĞERCİ ULUKAN, N. (2015). Kapitalizmin Denizinde Boğulanlar: Göçmenler ve Göç Politikaları, İşçi Sınıfı ve Göç, DİSK-AR Bülteni, 4.
- CRAWLEY, H. ve D. Skleparis (2018). Refugees, Migrants, Neither, Both: Categorical Fetishism and the Politics of Bounding in Europe’s ‘Migration Crisis’, Journal of Ethnic and Migration Studies, 44(1):48-64.
- ÇATAL, B. (2006). Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi; Çocuk İşçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması, Halk Sağlığı Uzmanlık Tezi. Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- ÇÖMEZ POLAT, F. ve Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e – Dergi. 1(1): 38-48.
- ÇÖPOĞLU, M. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği, İstanbul: TEKGIDA-İŞ Sendikası Genel Merkezi Eğitim Yayınları No.11.
- DANIŞ, D. (2016). Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar ve Küresel Çalışma Örgütleri, Alternatif Politika, 8(3): 562-586.

- DANIŞ, D. (2018). Suriyeli Gocmen Emegi: Kuresel Konfeksiyon Sekturunun (Őimdilik) Son Halkası, Sosyal Demokrat Dergisi, [http://www.sosyaldemokratdergi.org/didem-danis-suriyeli-gocmen-emegi-kuresel-konfeksiyon-sektorunun-simdilik-son-halkasi/\(02.02.2019\)](http://www.sosyaldemokratdergi.org/didem-danis-suriyeli-gocmen-emegi-kuresel-konfeksiyon-sektorunun-simdilik-son-halkasi/(02.02.2019))
- DEDEOĞLU, S. (2016). Turkiyede Mevsimlik Tarımsal retimde Yabancı Gocmen İŐiler Mevcut Durum Raporu, Ankara: Altan Matbaası.
- DURGUN, S. (2016). Yabancıya Kimse Yabancı Olmaz: Uluslararası Emekli Gocunun Turkiyedeki Yansımaları, KureselleŐme ağında Goc, (Der) S. G. I. ner ve N. A. Ő. ner, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ENGELS, F. (1997). İngilterede Emekçi Sınıfın Durumu, (ev.) Y. Fincandı, Ankara: Sol Yayınları.
- ERDER, S. (1995). Çocuklar Neden alıŐıyor? ocuk ve alıŐma Kavramları, alıŐan ocuklar İlkretim Müfettişlerini Bilgilendirme Semineri, İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Yayını, 7-16.
- ERDER, S. (2010). “alıŐan çocuklar: ırac mı İŞi mi?”, Turkiyede ocuk Emegi, (Der) K. İnal, Ankara: Ütopya Yayınları, 39-53.
- EROL, E., Akyol A E., Salman C., Pınar E., GmŐŐan İ., Mısırlı K Y., Kahveci M. ve Mutlu P. (2017). Suriyeli Gocmen Emegi: İstanbul Tekstil Sektoru Araştırması, İstanbul: BirleŐik Metal-İŞ Yayınları.
- ERTURK, Y. (2010). Turkiyede ocuk Emegiinin Kullanım Biçimleri, Turkiyede ocuk Emegi, (Der) K. İnal, Ankara: Ütopya Yayınları, s.29-38.
- FİŐEK, G. (1998). Turkiyede ocuk Emegine Genel Bakış, [https://gurhan.fisek.net/turkiye-de-cocuk-emegi-calismalarina-genel-bakis/\(10.05.2019\)](https://gurhan.fisek.net/turkiye-de-cocuk-emegi-calismalarina-genel-bakis/(10.05.2019))
- GRAHAM, A., Powell, M. A., Anderson, D., Fitzgerald, R. ve Taylor, N. J. (2013). Ethical Research Involving Children, Florence: UNICEF Office of Research-Innocenti.
- GÜN, S. (2017). ocuk: İŞi, Yoksul, Gocmen –İktisadi ve Politik Bir Analiz, 1. Baskı, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- HARUNOĞULLARI, M. (2016). Suriyeli ocuk İŐiler ve Sorunları: Kilis rneği, Goc Dergisi Yayınları, 3(1): 29-63.
- Hayata Destek Derneği. (2016), Goc Yolunda Geçen ocukluk. Ankara.
- HUBERMAN, L. (2013). Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, (ev) M. Belge, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- İÇDUYGU, A., Erder S. ve Gençkaya  F. (2014). Turkiye'nin Uluslararası Goc Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet OluŐumundan Ulus-tesi DönüŐümlere, İstanbul: Koç Üniversitesi Goc Araştırmalar Merkezi.
- İçiŐleri Bakanlığı Goc İdaresi Genel Müdürlüğü, [https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638\(05.07.2019\)](https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638(05.07.2019)).
- İNAL, K. (2014). ocuk ve Demokrasi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KAÇMAZOĞLU, H. B. (2014). Sömürüye Dayalı Kapitalist Sistemde ocuk Emegi, Sosyal Refah Devleti ve Bu Koşulları Yaratan Batı Düzenine Yönelik Bazı EleŐtiriler, Kapitalizm ve Paternalizm Kısacasında ocuk: Turkiyede ocuklara İlişkin Sorunlar ve Alternatif Politika ArayıŐı Uluslararası Sempozyumu, 29-30 Kasım 2014, Malatya: EĞitim-Sen Yayınları, s.47-55.
- KARA, M. A. (2014). Turkiye'ye Yönelik Düzensiz Emek Gocu ve Gocmen İstihdamı: İnaat Sektoru rneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARA, M. A. ve M. M. Kurtulmuş. (2015). İnaat Sektöründe Gocmen İŞi İstihdamı zerine Alan Araştırması, DİŐK-AR Bülteni, İstanbul, 4.
- KAYA, A. (2016). İstanbul'da Yaşayan Suriyeli ocuk İŐilerin Durumuna Dair Veriler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Goc alıŐmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Konferans Notları, 11 Mart 2016, İstanbul: Hayata Destek Derneği, s.26-30.
- KAYA, M. (2017). Turkiyedeki Suriyeliler: İ İçe Geçişler ve Karşılaşmalar, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

- KAYGISIZ, İ. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, Friedrich Ebert Stiftung.
- KİREÇDAĞ, N. (2017). Antakya'da Bir Alan Araştırmasına Dayalı Gözlemler: Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler, TBB Mesleki ve Sağlık Güvenlik Dergisi, 16(62-63): 29-35.
- KÜMBETOĞLU, B. (2016). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu". Küreselleşme Çağında Göç, (Der) N. A. Şirin Öner ve S. G. Ihlamur Öner, İstanbul: İletişim Yayınları, s.49-88.
- LACZKO F., Black J. and Singleton A. (2019), Missing Migrant Children, Fatal Journeys Volume 4, IOM, GMDAC.
- LEE, E. S. (1969). A Theory of Migration, Migration, (Der) J.A. Jackson, Great Britain: Cambridge University Press, s.283-297.
- LORDOĞLU, K. ve M. Aslan. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar, Çalışma ve Toplum, 57(2).
- LORDOĞLU, K. ve Erder, S. (1993). Geleneksel Çıracılıktan Çocuk İşçiliğine Bir Alan Araştırması, İstanbul: FriedrichEbert Yayınları.
- LORTOĞLU C. (2019). Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emegi: İstanbul Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MAKAL, A. (2006). Çocuktum, Ufacıktım: Türkiye'de 1920-1960 Döneminde Çocuk İşçiliği, Tartışma Metinleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- MAMUR IŞIKÇI, Y. ve Karatepe S. (2016). Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7(1): 69-100.
- MANDEL, E. (1999), Marksizme Giriş, (Çev) O. Dilber, Ş. Ozansü, B. Tanatar, 4. Baskı, İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- MARX, K. (2009). Kapital, Birinci Cilt, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara: Sol Yayınları.
- MUTLU, P., Mısırlı, K Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol E., Gümüşcan İ., Pınar E. ve Salman C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri, Çalışma ve Toplum, 56(1): 69-92.
- OKYERE, S. (2018). 'Like the Stranger At A Funeral Who Cries More Than The Bereaved': Ethical Dilemmas In Ethnographic Research With Children, Qualitative Research, 18(6): 623-637.
- ÖZDEMİR, A. M. ve Yücesan Özdemir, G. (2005). Küresel Kapitalizmde Çocuk Emeginin Ekonomi Politikası: Çocuk İşçilerin Oyun Hakkı Var mıdır?, TBB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 6(23): 8-15.
- SALLANAN GÜL, S., Türkmen, E. ve Kaya Nizam, Ö. (2019). Türkiye'de Emegin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak, Çalışma ve Toplum, 69(2): 917-940.
- SOYALP İ. O. (2016). Suriye'den Gelen Göç ve Çocukların Mevcut Durumu, Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu, 11 Mart 2016, İstanbul: Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.11-14.
- ŞAHİN, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2, 103-118.
- ŞENSES, N. (2015), Rethinking Migration in the Context of Precarity: The Case of Turkey, Critical Sociology, 42(7-8): 975-987.
- ŞİRİN ÖNER, N A. (2016), Son Mu Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş, Küreselleşme Çağında Göç, (Der) N. A. Şirin Öner ve S. G. Ihlamur Öner, İstanbul: İletişim Yayınları, s.263-286.
- TALAS, C. (1997). Toplumsal Politika, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- TAŞ, H. Y. ve Özcan, S. (2018), Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi,7(17).

- TAŞTAN, C. ve elik, Z. (2017). Türkiyede Suriyeli ocukların Eğitimi: Güçlükler ve neriler, Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları.
- TEKELİ, İ. (2008). G ve tesi, 1. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TOKŐŐZ, G., Erdoğdu, S. ve Kaşka, S. (2012). Türkiyeye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İŞgücü Piyasasındaki Durumları, Ankara: Uluslararası G rgt (IOM) Türkiye Derneği.
- TUNÇCAN ONGAN, N. (2017). Kapitalizm ve ocuk Emeği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 16(62-63): 4-10.
- UYAN Semerci, P., Erdoğan, E. ve DurmuŐ, G. (2017). alıŐan ocuk: Bağcılar ve Kkkkmece Pilot Araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> (15 Ağustos 2019).
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 11. Baskı, Ankara: Sekin Yayıncılık.

Extended Abstract

With industrialization, artisans of the craft production and the farmers who have excluded from the land and migrated to the cities where the factories are located formed the skilled and semi-skilled workforce of the newly established factory industry. With the insufficient earnings of men and, and the development of the division of labour, minimizing the necessary qualifications increased the need for unskilled labour of women and children of working-class families. This critical change in the social structure has seriously paved the way for the exploitation of child labour. Therefore, it is possible to say that, from a historical perspective, the use of child labour is not a new situation, but with capitalism has become systematic and, young children have become a preferred production factor.

Turkey has met with a massive wave of immigration since 2011 from Syria. With the restrictive immigration policies of Western countries, immigrant Syrians settled in Turkey even if they want to continue the way to West. They are employed in unskilled jobs in many sectors such as textiles, construction. Migrant workers work in most dangerous, worse working conditions with lower wages than citizens. Due to the socio-economic insufficiencies of migrant families, the language problem and the conditions of the labour market, parents cannot participate in the labour market or earn a living even if they participate in the labour market, and refugee children have to join to the labour market. The families of children who involved in the forced migration process due to war in Syria have lost all their savings and income sources. Unaccompanied and/or immigrant children who have been subjected to forced migration with their families, enter the working life under worst working conditions and become vulnerable to exploitation. Poverty, as well as the employers' demand for child labour, which varies according to countries and/or sectors, are the main reasons for immigrant child labour. Previous studies reveal that a significant number of Syrian families in Turkey accept and even encourage their children to work due to poverty. Empirical-based evidence and observations in the literature on Syrian immigrants in Turkey show that the most common way for Syrian families to tackle economic challenges is to make their children work. As a result, the most vulnerable, most obedient migrant child labour has become a part of the reserve army of labour ready to work in bad conditions, long working hours with low wages in Turkey. So Syrian immigrant children have been a part of the Turkish labour market in which informal employment and child labour already common and forced to work in the worst conditions.

In this study, living and working conditions of migrant child workers in the textile sector, which is one of the essential areas of capitalist accumulation in Turkey and where immigrant labour is used extensively, are discussed in the context of Syrian child workers. Within this framework, semi-structured face-to-face interviews were held with 12 immigrant children working in the textile industry in Çağlayan, Istanbul. The living and working conditions of Syrian child workers are tried to be revealed through the eyes of these children.

Researches that reveal the views of children and young people is of great importance in understanding children's lives. The existence, experiences and perspectives of children in the

research lead to accurate and specific information, and all this increases the validity and value of the findings obtained. The involvement of children in research is crucial to guarantee their right to participate in situations that affect them. The fact that our study was carried out with children and that they were forced to migrate because of war made it necessary to follow the ethical rules strictly. Therefore, the data collection process was carried out by carefully following the ethical standards to be observed in the researches carried out with the participation of children, but avoiding methodology fetishism without falling into the status of “a foreigner who cries more at the funeral than the bereaved”.

So, it is understood that the increase in poverty with the hard migration process that changed the lives of millions of Syrians is the main factor of participation of all the children we interviewed into the labour market. Interviewed migrant children do not continue their education in Turkey. All of them started working at very young ages as 9-10, some in Syria and some of the others after arriving in Turkey. They work long hours as 11-12 hours in the textile industry with low wages, are unable to receive their payments regularly, sometimes even at all and almost all of them are subjected to insults and ill-treatment by employers. And for these reasons, they often change their jobs.

Most of the Syrian children we interviewed do not think of returning to Syria because they have no hope that the war will end or the problems in their country will disappear. They have a life in Turkey, albeit in difficult circumstances, with great responsibility at such a young age. However, as stated earlier, all migrants, indifference what they are called refugees, asylum-seekers and displaced persons, are also people with needs and aspirations. They desire not only to feel safe but also an economic and social future for themselves and their children. When we interviewed children at the end of 12-hour workday, their eyes were shining while talking about their hobbies such as going to the gym, kickboxing and skating and they were full of hope. Syrians, Syrian children, is now part of the social structure in Turkey. At this point, it should be developed permanent protective policies to cover all children, whether citizens or not.